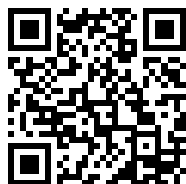
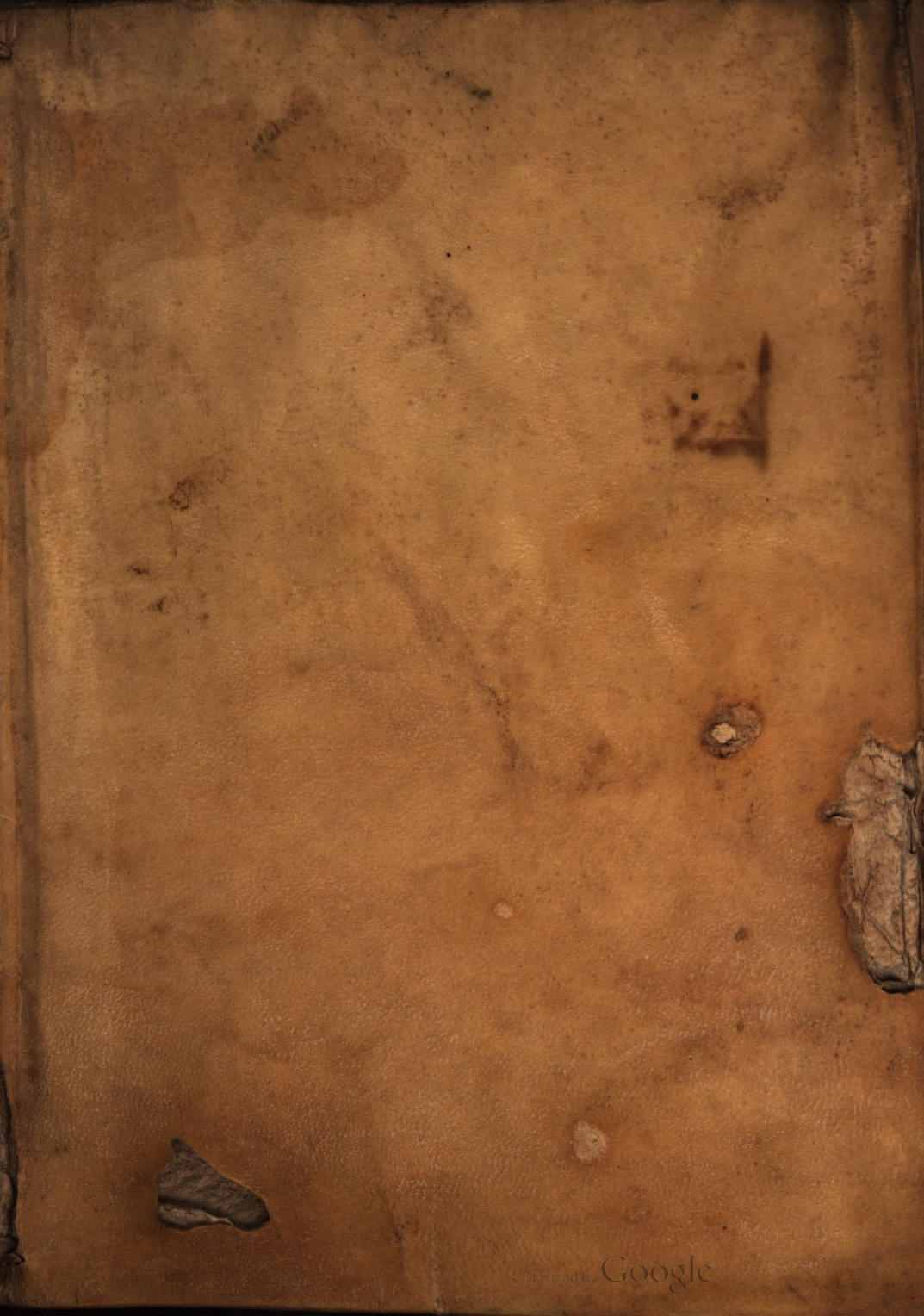

This is a reproduction of a library book that was digitized by Google as part of an ongoing effort to preserve the information in books and make it universally accessible.

GoogleTM books

<https://books.google.com>

[Handwritten signature]

UNIVERSITY

MICHALONIS LITVANI
**DE MORIBVS
TARTARORVM,
LITVANORVM ET MO-
SCHORVM, FRAGMINA X.**
multiplici Historia
referta.

E T,

IOHAN. LASICII POLONI
**DE DIIS SAMAGITARVM,
CÆTERORVMQ. SARMATARVM,
ET FALSORVM CHRISTIANORVM,**

Item

DE RELIGIONE ARMENIORVM.
Et de initio Regiminis Stephani
Batorij.

Nunc primum per

I. IAC. GRASSERVM, C. P.

ex Manuscripto Authentico edita.

B A S I L E Æ,
Apud CONRADVM WALDKIRCHIVM.

M DC. XV.

ILLVSTRISSIMO DOMINO,
OCTAVIANO ALEXANDRO,
PRINCIPI PRONSCENSI,
DOMINO IN BERESTETZKO,
ET RHEZAN,&C:

DOMINO MEO GRATIOSISSIMO.

*Q*UOTIES Heroicum tuum animum, ILLVSTRISSIME PRINCEPS, in familiari illa conuersatione, quae, rerum Theologicarum & Historicarum igitur, perquam gratiosè hæcenus dignatus es, tacitus mecum arbitror & suspicio, non possum non diuina illius meminisse sententia, Magnum Virtutis principium, vt paulatim exercitatus animus, visibilia & transitoria primum commutare, vt postmodum possit derelinquere. Delicatus ille est adhuc, cui Patria dulcis, fortis autem cui omne solum Patria, perfectus verò cui mundus exilium est. Patria enim, quae te in clarissimorum Magnatum sinu quam splendidissimè fouisset, tenerrima adhuc ætatis Adolescens, cum D. IVLIO, fratre tuo unico, quem Deus ad caelestem Patriam ante biennium Massilia euocauit, discedens, non modò ex remotissima Polonia prouincia, in supremos hos Germania fines profectus es, ubi omnium Facultatum celeberrimorum Doctorem Lectiones, Disputationes, & Promotiones,

Hugo de san
cto Victore
in Didasc.
l. 3. c. 2.

D E D I C A T I O.

que singulari quodam fato Basilee sunt creberrimæ, tanto e-
gregia queuis discendi studio annis aliquot frequentasti, ut Ec-
clesiis illis, quas Deus in Dominjs tuis Amplissimis sibi collegit,
gratulari meruero possimus, Energetem illas habituras, qui in
Virtute & Doctrina multiplex, ipsis quam optime sit prospectu-
rus: sed & Gallias, Italiam, & ad Balearicas usq; Insulas Hi-
spaniam tanta felicitate perlustrasti, ut pro ingenij tui sublimi-
tate illarum regionum, Linguarum æquè ac morum, legumq;
singularem & admirandam prorsus acquisiueris notitiam.

Efficacissimum autem ad huiusmodi Heroicos ausus incen-
tium fuit, Maiorum Tuorum religiosa memoria. Quanteus
enim, Deus bone, Tritauit tui Pater fuit, RYRICVS, potentis-
simus ille totius RYSSIAE Princeps, qui duodecim suis filijs,
septem Amplissimos Ducatus reliquit, Kyouiensem nempe,
Plodomiriensem, Halicensem, Czemiechouiensem, Preaslauien-
sem, Rhezanensem, & Pronscensem.

Tritauus tuus, quod cum Rhezanensem celeberrimum Pron-
scensem Ducatum possedisset, illustrissimum illud PRONSCIE
nomen in hunc usq; diem posteris reliquit.

Atauum tuum GEORGIVM PRONSCIVM, Casimirus
Magnus, Polonia Rex tanti fecit, ut illum, cum apud Tartaro-
rum Ducem detineretur, augustissima Legatione liberaret, &
quam honorifice Vilnam in Lituaniam deduceret, eumq; con-
tra Moscum cum exercitu mitteret, ipsi etiam pro impetrata
victoria, & alijs singularibus præstitis patria officijs, communi
totius Regni suffragio, amplissima Dominia donaret. Duxit ille
serenissimam Principem Solomariensem, Heroinam laudatis-
simam.

Frater eius, cuius iniuriis in diuisione hereditatis animosè
restitit, Magni Moscorum Ducis sororem duxit, ex qua duos re-
liquit filios, ex quorum posteris vnus, superiore seculo proprijs
sumptibus tria millia Equitum, contra Stephanum Batorium
Magno Moscorum Duci in auxilium adduxit.

Dico.

DEDICATIO.

Dicebantur huiusmodi fratres, ut & ipsorum Maiores, Magni Duces Pronscenses, ut ex pactis & privilegijs Lituanica Can- cellaria abunde probat: Pacta enim & fœdera Duces Pron- scenses cum Polonia Regibus pepigerant.

Abauus tuus Hleba, uxorem habuit filiam Timonis Vilnen- sis ex familia Podbipentorum, qui contra Tartaros fortissimè dimicans, prope Mynscium obiit.

Proauus tuus, Urbis Baiala Cerkieu, fundator, pro prestis Republica Polonica varijs beneficijs Palatinatum Kyouiensem & aliquot in Russia finibus præfecturas meritis est.

Auus tuus Fridericus, Palatinus Kyouiensis, duxit Bogusl Bohoutini, Magni Lituanica Ducatus Thesaurary, Viri Maxi- mi, & apud exteros Principes acceptissimi filiam, cuius soror Tenczynio Palatino Craconiensi primò, deinde Principi Radzi- milio Palatino Vilnensi nupsit, ex quo, Deo ita benedicente, Io- annem qui in Danta obiit, & Illustrissimorum Principum Selu- censium, Georgij videlicet, Simonis & Alexandri matrem progeniuit.

Aui huius tui Gener fuit celeberrimus ille Regni vestri Se- nator D. Ioannes Zborouius, Castellanus Gnesnensis, cuius in- dustria Rex Stephanus Batorius feliciter in bello Dantiscano usus est.

Pater verò tuus Alexander Princeps Pronscensis, omnes pe- nè Adoleſcentia & Iuuentutis suæ annos hinc inde apud exte- ros peregit, linguis, bonis artibus & moribus, ac omnigena Vir- tuti, naturali quodam instinctu deditissimus, ac propterea non minus litterarum ac literatorum, quam omnium omnino ita quacunque salutaris scientia excellentium per totam suam vi- tam Mecenas, & Patronus cum admiratione summus: ubi ve- rò ad perfectiorem progressus est ætatem, Heroicarum Virtu- tum suarum primordia, in aula Caroli I X. Francorum Regis, quasi in amplissimo mundi Theatro, diuersis conspicienda ex- hibuit nationibus.

DEDICATIO.

Electiois noui Regis tempore in Poloniam reuersus, ob amorem Patriæ, & maximarum Virtutum diuinam perfectionem, quã omnes Regni Pracones mirabantur, in senatoriũ ordinem ascitus, Castellanus Trocensis factus, & unanimi Magni Ducatus Lituania consensu, cum Palatino Vilnẽsi Legatus in Gallias electus est, ut Henricum Regem peteret, & in Polonia Regnum deduceret, apud quem quanta polluerit gratia, nemo est in tota Polonia qui ignoret.

Quam promptus autem ille fuerit ad quauis Patriæ præstanda officia, testatur Poloczko, Pskoua, &c. dum proprio sumptu militem satis numerosum Regi Stephano adduxit. Nec vlla unquam Tartarorum contigit incursio qua non fortiter heroricam suam frontem ostenderit, patriæ salutem non consilijs modò, sed suis manibus strenuè defendens. Testatur hoc tota Volinia & Russiæ: testatur Olusko, ubi exigua suorum militum & Aulicorum manu, cohortes Tartaricas inuasi, & per duas horas præliando, te inter ceteros hostes Polyphemum quendam Tartarum, furiosè sese defendentem, proprijs manib. occidit, victoriãq. potitus est.

Extollit illustrissimum huius Alexandri nomen Redka, ubi hostium quam plurimos cepit: Trophæa meditatur Beresteczko. Norunt etiam alia quam plurima loca, quàm cauè vigilantis Tartarus, ubi Heroem Pronscium appropinquasse intellexit.

Vt semel autem omnia dicam, nullam unquam pientissimus tuus Pater, de Patria, quin uniuerso Christiano orbe bene merendi, & infideles Barbaros domandi intermisit occasionem. non sumptuum magnitudini, non capiti proprio pepercit. Totum se suasq. res omnes Deo & Patriæ, animo quàm religiosissimo semper consecrauit.

Laudatissimis huiusmodi Maiorum tuorum vestigijs, ut insistas sedulo, Affinis tui desideratissimi, Illustris & Magnifici Herois D. RAPHAELIS LESCIŃII, Comitis de Lesno &c: Palatinidus Prestensis, Cuiaviensis, Castellani Wislicensis &c:

hortatur

DEDICATIO.

hortatur & illicit exemplum, qui inter Regni vestri Proceres, Virtute & Eruditione eminentissimus, singulari studio, Dei gloriam, Ecclesia Pacem, & Reipub. felicitatem usq; & usque promouet.

Quando verò Illustrissime Princeps, Germanorum, Gallorum, Itatorum & Hispanorum ingenia & mores inspexisti hactenus prudentissimè, & post reditum tuum in Patriam, quem nunc destinās, proculdubio cum Tartaris & Mosci nonnunquam sis armis congressurus, opusculum hoc, quo huiusmodi hostium vita describitur fidelissimè, in chyro tuo nomini inscribere & consecrare meritò volui. Prior autem libellus anno 1550. in gratiam Sigismundi Augusti, Polonia Regnum suscipientis, alter verò anno 1580. Alexandri Ducis Sclucensis conscriptus fuit. Deprehendi utrumque manuscriptum apud Amicum quendam inter chartas celeberrimi quondam nostri Typographi Petri Perna, cui ut ederetur, ex Polonia missus fuit.

Suscipe ergo Musas, Regi maximo, & Principi tibi agnato quondam consecratas, suscipe Musas rediuiuas ex Polonia olim Basileam missas, ut lucem viderent publicam. Faucat Deus Optimus & Maximus Tutelaris, omni, quod felicissimum auguror, quando vel Opusculi huius Genius, non nisi tecum, & sub Illustrissimi tui Nominis auspicijs, in Patriam redire volueris. Vale Princeps Illustrissime. Basilea Kal. Octob. 1614.

Illustrissimi tui Nominis

studiofissimus

IOHAN. IACOBVS
GRASSERVS, C.P.

MICHALONIS LITVANI,
DE MORIBVS TARTARORVM,
LITVANORVM ET MOSCORVM,
 fragmina decem, multiplici
 Historia referta.

FRAGMEN PRIMVM.

A M E T S I Tartari, barbari & inopes habeantur à nobis, gloriantur tamen continentia vitæ, & antiquitate gentis suæ Scythicæ, asseuerantes eam semen esse Abrahæ, & nemini seruiuisse vnquam, licet vexatam interdum ab Alexandro, Dario, Cyro, Xerxe alijsque Regibus & populis potentioribus: & varias nunc diuisam in Ordas, id est, nationes. Siquidem vltima vicinos nobis Precopenfes, complicesque eorum Belhorodenses, & Dobricenses Moldauicæ finium accolas, Orde sunt potentes, Precopenfisbus infense, Orientem versus. Alia Nahai, alia Chastorakani, alia vltra amnem Tanaim, qui Volha appellatur, Zavvolica, Cæsaris Bati Vngariæ vastatoris patria, Moschorum olim & omnium Ruthenorum dominatrix, Nahaiensibus nunc adhærrens, alia Kozani, alia Kazaczka, item Buchar, Samarchan, & alia dicuntur plures, xii. Imperatoribus dispartite, vt promiserat Dominus progenitor eorum Ismaëlem Genes. 17. duodecim duces generaturum, & euecturum in magnam gentem. Ex omnium autem nationum Tartaris soli tenuiores, sed regionibus nostris circumini Precopenfes, infesti sunt nobis, cum ignauia ferri nostra tum vicinitate, locorumque opportunitate receptaculi sui. Habent verò Precopenfes receptaculum, suæ præ natura mu-

12. Orde
Tartarorū.

A

*Taurica
Cherjenesus.*

niump. *Iste* enim duo palustres, quorum alter Meotis dicitur ex mari in continentem ad circiter triginta milliaria, in longum porrecti, & seorsum tantundem penè in initiis & progressu suo distantes: finibus verò ad inuicem reflexi, & angusto quodam interstitio sicco cohibiti quin congrederentur, desinentes: iunguntur ibi fossa & vallo altius exaggerato, complectente portam, quæ vnica est ingrediendi prouinciam illam per aridum. Vnde & Castellum ad portam illam situm, & tota sinu illo inclusa peninsula, appellatur à nobis Prekop, cui Tauricæ aliàs nomen fuisse fertur: Incolatus verò & imperium Græcorum Trapezuntinorum, ut hucusque retinent Græci suam & ibi linguam Græcam & religionem. Adiacet autem peninsula eâ ipsa mari Pontico, quod illa ex parte pontus Euxinus dicitur, & quamuis munita sit situ, non adeo tamen illis suis, nec lacubus amplis, nec fossa nec vallo arduis, neque Castello firmo, vt arceretur à transitu exercitus paulò instructor. Et peruenitur ad portam Tauricæ unicam illam ab arcibus vltimis Lituanicæ Czerkasi & Braczlavv, diebus sex, graminosis semper & planissimis vbique campis, non monte interpolatis vsquam, non sylua non palude, nec amne transmissu difficili, præter Borysthenem. Sic enim ipsa Taurica citra Alpes & maritima, quæ montosa passim, habet & syluosa, & quæ nunc ab Aboriginibus Græcis inhabitantur, aliàs verò, tota est campestris, Tartaris illic incolatum præstans, & ubique victui mortalium commoda & facilis, facilis admodum Cerere, Libero, carne, & sale. Siquidem sal ibi in lacunis, quibusdam aquis in se, ad instar glaciæ, à calore solis concretis nascitur, à solstitio æstivali copiosus & pellucidus, nonnulli ibi ut crystallus. Et frumentum omnè, ac vnam vini generat ibi copiosè tellus, semel subacta, & fronde occata utcunque. Pécora item & iumenta hyeme quoque in pascuis, & sub die semper fouet læta. quæ etiam fatigis exinanita macilentæ & strigosa, postquam abiiciuntur, ibi in campo repinguescunt. herba floccida, calcitrata ex niuibz quæ sita, haud infelicius quam melioribus pabulis & sub recto apud nos. Quoniam & celum ibi est aliquanto clementius, & terra vbi canola ibi, salsa. & herbarum genus lapidius quoddam, semper virens, & migum in modum iumenta

Solum Taurica.

menta vegetans, quod appellatur Tipecz. Vnde tantam olim frequentiam incolarum fuisse ibi memoratur, quod singulę quędam illic ex urbibus Græcorum, millena habuerint templa, & clero interim insolenti adeò, quodd non nisi equites ingrederentur sanetuaria antistites & Archimandritę eorum. Atque nunc etiam vrbes ibi nonnullę quamuis pessundatę, amplitudine tamen ambituum suorum & ruinarum, superbę olim fuisse apparēt, & præsertim quę à nobis Solthoth, à Moscis Krym, à Græcis Theodosia appellabatur quondam, & metropolis vetusta Korsunij, quę genti Ruthenorum princeps dedit baptisma & nomen Christianum, postea verò prædam gentibus nostris, excisa ab eis. Vnde Kiovvia nostra in templorum suorum lithostrathis, asaroris, & intrustamentis, retinet hucusque certa prædę illius insignia, è quibus & Gnesnensi Basilicę valum largita est. Et illa ipsa Korsunij tractata sic à nostris, dedisse fertur iactura sua necessitatem Tauricenis Christianis, luxui & ignavię deditis, recipiendi in superbias ad feudalem incolarum, reprimendis gentibus nostris, manum Tartarorum ex Orda Zavvolska adscitam. Et sensim deinde inualescens ibi illa Tartarorum vis, ad iustum quę populi examen propagata, protulerit sibi in principem Temirkuthla quendam sanguinis sui, appellato eo Cæsare. At progenitores S. Mtris Vestrę perdomitis Cæsarianis illis, iniquis Græcorum Vassallis, dabant eis in Cæsares, subditos suos hinc ex Lituania Tartaros. Vltimus verò ex Lituania Cæsarum Aczkirei, hic apud Troki natus, & hinc à divo Withovvdo ad imperium illud missus, genuit imperans ibi in Taurica filium Menglikirei. Menglikirei verò modernum Cæsarem Saphkirei & fratres eius natu & imperio priores, Machmethkirei, Sadetkirei & Chaskirei. Sic enim nobili recepta hinc progenitoris sui nomenclatura, gaudet nunc omnis sequens eum in fascibus illis posteritas. Hęc igitur est Kireorum stirps, dextra forti progenitorum S. Mtris Vestrę ibi plantata, quę nunc referendo gratiam protectionis suę, iuge facessit nobis negotium. Atque vigente sic Taurica & populo & imperio iam aduenarunt vrbes tamen eius Mancup, Cassa, Kercze, Kozlevv, & alię maritimę, serpuerant se immittentes ab illis, donec Turcica manu, opul-

*Christiani
in Taurica.*

*Tartari in
Tauricam
acciti.*

*Vixit Pri-
tendus
1380.*

*Conditio
Græcorum
in Taurica.*

bus Constantinopolitanis exauſta, caperentur ab annis hinc circiter ſeptuaginta. Et illinc miſſi ſub iugum Turcæ, pendunt ei cenſum, à capitibus ſuis ſinguli illic Aboriginum Græcorum ſuperſtites. Qui tamenſi & nunc agricolæ, videlicet vinitores & paſtores, non inopes ſint, imò etiam non ſine argentea ſuppelleſtili plerique, vtpote in tranquillitate & iuſticia publica, rationabiliore Ethnicorum adminiſtrato viuentes, minùs tamen iucundam agunt ibi vitam. Quippe, qui nullo honore digni, imò nullius omnino reputationis habentur à potioribus rerum Machometicis, ac omni illorum nedum commercio, ſed & intuitu non toruo dedignantur, angarianturque laboribus, dominicis præſertim, ac etiam Paſchalibus diebus, ipſimet argenteæ ſuppelleſtilis domini. Nequaquam enim retinet authoritatem ibi Chriſtianus, nec in ſeruum nec in filium paulò proteruiorem, qui ſcilicet Magiſtratu ſe præſentandum duxerit ſemel. Atque etiam ipſi patriſimiliàs mutandus eſt ſtatus, ſi deſertur præſumpſiſſe de religione ipſorum quicquam verbo, aut ſaltem digito uno, & minus etiam ſeriò protenſo.

Iam verò quàm inconfans ſit viciffitudo rerù, vel ipſa ſufficit iudicio Taurica, videns nunc mutatum ſic popularium ſuorum ſtatum, & patritiorum ſuperſtites, honore, libertate ſimul ac patribus orbatos, in ſervitutem redactos, ſpretos, capite diminutos, capiteque cenſos Machometicis, & antiſtites illos, inſolentes quondam eccleſiarum Dei contemptores, contemptos nunc ipſos, & abiectos, obreptare ſub trucidibus Tartariſ & Turciſ. Vrbes quoque ſuas opibus immenſis, ſuperbia, læticia, ac omni luxuriæ ſtrepitu perfunctas, dehiſcere nunc pleraſque inanes, ceteras verò ſolo æquatas, obſoletis iam & nominibus; & imperitare nunc ſibi, non Chriſtianos nobiles, & natiuos ſuos patronos, ſed peregrinam Ethnicam, ac non ita pridem ſervitute emersam, atque & imperio ſimul, & libertate donatam hinc Vaſalorum ſtipem. Adeò verò increbuere in Taurica Tartari, quod circiter triginta millium exercitum compleant ad bellum, ſed coacti, vt ſolent vniuerſi, & gregarij ac imbelles, quicunque ſaltem valeant conſcendere equum. Vt me præſente ibi, dum medietatem eorum, & filium ſuum mitteret Cæſar, in ſubſidia Turcæ proficiſcentiſ

*Numerus
Tartarorum
Tauricanorum.*

ſcenti nouiſſimè in Vngariam, quindecim millia eorum tunc
 numerata ſunt. Proſiciſcebantur autem quamuis leſtiores illi,
 conſueto tamen apparatus ſuo, inermes videlicet plerique, &
 vix decimus aut vigefimus quiſq; eorum pharetra ſultus aut fra-
 mea, lorica vero multo rarior; ſed alij ſcipionibus ſaltem muni-
 ti oſſeis, alij ligneis, alij vacuis telorum accincti vaginis. Cly-
 peorum autem & haſtarum, vel huiuſmodi armorum generis,
 expertes penitus. Sic enim ſemper illi, nec armis, & nec cibarijs
 præter nonnihil milij toſti, aut caſei comminuti, & neque ullis
 onerantur impendiò ad bellum impedimentis. Verumtamen
 nemo illorum, ſine pluribus recentibuſque loris proſiciſcitur, &
 præſertim quando noſtras excuſſitandum eſt eis in regiones.
 Quoniam tunc ſolliciti ſunt vinculorum, ad vinciendum mem-
 bra noſtra, plus quam armorum ad tutandum ſua. Equorum ve-
 ro ſemper ſolciuntur ad bellum copia, ut magna pars exercitus
 eorum, qui aq; ſinguliduceſcent equos, eoſq; intactos. Unde ex-
 curſiones & omne iter, crebra huiuſmodi equorum mutatione
 freti velocius perficiunt, & hoſtem inſequentem ſe effugiant fa-
 cilius, ac etiam terreſactant amplitudine veſtigii ſui, & non me-
 ruunt ipſi in copia eorum fatigari nec ſamem. Præſtant etiam in
 bello tolerantia, ſamis, ſitis, fatigæ, peruiſij, æſtus, alioris, &
 omnia inclemencie cæleſtis omniumq; æroſnarum. Nam expe-
 ditiones bellicas perficiunt abſq; curribus ſemper, & abſq; omni
 comœatu, præter illam quam dixi equorum copiam. Solitudi-
 nes item camporum vaſtas, inuias, brumali etiam tempore, alti-
 tudine niuium & pruinis acerbis, quamvis excoſtiatis dura niue
 & glacie equorum cratribus, haud ægrè tamen & haud grauati
 ſuperant. Amnes amplios rapidos, atque hiberno etiam rigore,
 Aquilonumq; & glacierum fragorib; horridè ſtridentes & traie-
 ctu difficiles, abſq; tamē nauigiis, ſed ſaltem equorum ipſi iubis
 adnixi, ſarcinis vero ad caudas ſuper tignis, ſeu arundinum faſci-
 culis alligatis, tranſcundo incunſtanter expedire & promptè tranſ-
 mittant. Et in prælio pugnant, fortius multo quam Moſcho-
 nitæ, quamvis minus armati, & ſemper primo in congreſſu, ſini-
 ſtrum aduerſi exercitus, conantur occupare cornu, quo dexterius
 ipſi petant ſagittis. Sæpe quoque in fugam verſi, terga dando, re-

*Bellica expe-
ditio.*

*Traiectus
fluviorum.*

*Tartari cre-
brè à Litua-
nis & Polo-
nis victi.*

*1519. mense
Augusto.*

Vita Tartarorum.

sistunt, & hostem insequentem se diffusum sparsim, interceptant ex insidijs, & sic eripiunt non nunquam victi victoribus victoriam. Quando verò præter technas & strategemata, sed recta & cominus, collatis signis, venit conferenda cum eis manus, prævalent tunc in eos pugnatores nostri, etiam si non paulò pauciores fuerint. Id quod crebrius experti sumus, sub victoriosissimis vexillis diui parentis S. Maiestatis V. Nam & post infelicem Christianorum cum Machometicis, patrueis verò S. Maiestatis V. Regis Ludouici vltimam pugnam, mense quinto, calendis Februarijs, Anno Domini supra mille quingentos & viginti septimo in campis planis illis prope Czerkassi ad fluuium Olffanicza, viginti quinque millia illorum Precopensium Tartarorum caesa sunt ad internecionem à nobis, qui non plures fuimus ibi, quam quingenti & sex mille. Et ante apud Kleczko, desiderata sunt septem & viginti millia eorum, prostrata à novem millibus nostrum. Ita quoque alias, & apud Davidis Castellum & apud Strefsiño, Czczersko, Lepussuo, & in campis etiam vastis illis, in Lebedino, & ad templum album, & ad fluuium Sula, & alijs in prælijs, quotquot ævo presenti fuere genti nostræ cum illis, expertum est robustiores esse nostros. Nam & apud Sokal, non robore virium superatus, sed dolo & loci iniquitate circumuētus ab illis, succubuit exercitus noster, perductus insidiosè in aream oppidi recens exusti, crebris præcipitijs cellariorū, id est, antris, cauernis & cryptis subterraneis dehiscentem. Et illinc primū attrigi cœpit in nos cornu stirpis Kiriorum, perlatis sibi in Tauricam exuijs cruētis militis nostri. Atq; deinde apud Oczakovv, tametsi fortis itidem ac etiam victor in illos fuerit miles noster, ac imprudens interim, ut qui donauerit vltro victoriam victo Oslam Soltano, mittēs ad eum in Castellum duces suos colloqui gratia, ignarus, dictū esse, circa rem bellicam dolus an quis in hoste requirat? Sic igitur semper robustiores fuere nostri Precopensibus, præter saltem technas, dolos & strategemata illorum. Vita autem Tartarorum, qua gloriantur, est prisca, pastoritia, quam olim in aurea ætate sancti vixerunt patres, & ex qua Duces etiam eligebantur populi, regesq; & Prophetæ, dicente quodam eorum, tulit me domi-

nus

nus cum sequeretur gregem eorum. Ita enim agunt hæcenus Tartari, sequendo greges, & peragrando cum eis campos hinc inde. Septa nulla habent, nec domos, præter tabernacula gestatoria, ex viminibus & arundinibus compactis, cilicijs velata, storeis, & mattis scirpeis munita, quæ vxoribus & pueris referta, vesticant secum in plaustis. Terram non colunt, etiam fertilissimam, contenti spontaneo fructu eius, herba ad pascendum pecus. Vnde iuxta Salomonis consilium: lacte solum absq; pane & fycera viuunt, sobrii & abstemii, cum lege quoque prohibitum habeant potum vini, ac esum suillæ. Et quamuis cæterorum pecorum ac iumentorum, etiam equorum velcantur carnibus, non tamen apud se, nisi penitus mortuis aut penè morticinis, parcendo scilicet viuidis gregum suorum. Nam in gregibus totam suam conditant substantiam. Nihil immobile possidentes priuatim præter putes, & eos contribulibus quibusque communes. Mobilium etiam curæ, atque oneri non impendit se applicant, præter, quotidianam & eam tenuem utensilium suppellectilem & equitatus, bellicæq; rei leuissimum etiā instrumentum, ad quod solum accurati sunt, præter verò id, ad aliud operis profani, aliter rei hauere operam, virum ingenuum dedecori habet, quo sedulius obsequunt præscripto legis suæ, vi & armis propagandæ. Atque in ea feritate nihil habent antiquius temperantia & continentia; viuuntque citra exuperantiam ac defectum vltimum omnes. Vnde quemadmodum in sacris litteris dicitur, scire & satiari & esurire & abundare & penuriam pati. Item qui multum, non abundauit: & modicum, qui non minorauit. Ita nunc in barbaris illis, nemo abundans suffocatur ingluuie, nec egenus extinguitur fame, neque algore conficitur, nemoq; mendicat in tanta eorum inopia & penuria rerum. Nam vt non frequens apud eos heluo: sic non fame laborans, nec mendicans nec fraudulentus, alieni haustor, nō litigator, nec iudex iniquus, non testis peruersus, non peierator, item non fur nec latro. Vnde minime opus est apud eos angiquenquam sollicita rerum suarum custodia, hæc se armis onerare domi ad priuatam sui defensionem. Nam iter habenti intra regionem eorum ferre relum, enormè & illicitum est. Sanctè enim colunt illi apud se pacem.

Oper.

Labor.

*Indices reli-
gioſi.*

& iuſticiam, reddendo vnicuique quod ſuum eſt, integrum non imminutum in grātiā magiſtratus, ex decimatu, nec vllō alio nomine. Non quæſtui etenim, ſed pietati, impij ethnici illi habent iudicandi officium. Quod etiam eſt eis non laicum, ſed religioſum, & per religioſos id exequentur Cadios, qui eò religionis inſitiantur, peculiariter ſecundum Iusiurandum, iam alioqui leſti tales, qui minimè inhiēt rebus profanis, de quibus alios iudicaturi ſint. Et quo expeditius vigeat iuſtitia, nequaquam iudicium ibi protelatur ſubterfugijs cauillarorum, nec obtenditur calumnijs vitiligatorum. Siquidem reus diſſugium captās, dum per attractum oræ veſtimenti ſui, vocatus ab actore in iudicium non paruerit illico, extunc velut compertus iam in reatu vapulat. Verberatur enim ſuſte, certo & ex lege domini præſcripro plagarum modo. A& priorem & teſti locus in iudicio non eſt, qui neceſſaria ſalutis non ſatis perfectè ex lege callee, aut qui guſtaſſe aliquando vinum ſeu alio notatus vicio deprehenditur.

*Magiſtratus
reuerentia.*

Parent quoque foro eidem, hoc eſt, Cadii iudicio, & proceres ac duces cum popularib. pariter & abſq; diſcrimine, ac præter ſummum principem, cujus Maieſtati plus etiam quam humanæ deſerunt, ipſi in vniuerſum, atque ad vnum omnes vno eodemque iure viuunt. Item & habitu conformi & viſtu compari, reddunt ſe pariles, neſas videlicet & piaculum habentes, ſuſte etiam expiandum, præſumi à quoque gentis ſuæ, vt veſtitu præcinſtione, aut pileo ſeu cæſarie vtatur, non ſuo patrio ac veruſto ritu: utve cibarium privarim à ſe promptum, non commune habeat vnicuique præſentium, aut ſumat illud eſui parte ex aliqua paronus ipſe prius, quàm expoſitum in medium, fruſtularim fuerit conciſum, & commiſtum diligentius, vt eadem ſcilicet cederet qualitate cuilibet præſentium. Et in itinere nedum viaticum commune habent, ſed etiam inſeruitant maiori natu aut imbecilliori cuilibet, alacrius vnus præ alio. Domi hoſpiti cuilibet obiterario etiam, & ignoto exponunt gratuito, & cibum & nidum, ſed eminus à ſerie ſtariuarum ſuarum. Quoniam aliàs non adeò iam ſunt ciuiles, quippe qui ſcæminas ſuas ab hoſpiti, amico etiam & conuiua, quantumunque gratioſo, conſpici nequaquam licitum

*Hoſpitali-
tas.*

licitum habent, tenentq; miseras, caveis suis additionibus reclusas, & nedum conuiuiorum sed Synagogarum quoq; & omnis consuetudinis forensis penitus expertes, laborib; etiam omnib; sartorijs & sutorijs reiectis in eas, sed neutrquam tamen inuitas. At ipsi interim non sunt contenti coniugijs earum, singuli sin- *Polygamia.* gulis, more hominum prisco, in hoc se iactitantes, itidem & lege sua suadente vxores vnicuiq; quaternas, & in singulas earum pellices denas. Et quo perfectiores præsent se viros, non diuitias quærunt sponſarum, nec species earum corporales, copulanturq; eis, minimè à se antea in facie vilis, sed animis dūtaxat moribus. que earum exploratis, & non dedignantur in coniugia ancillas quoq; suas captiuas, ac emptitias. Vnde habet eas in matrimonij constantes, morigeras, inuicem cōcordes, & pellicib; suis in gratiam maritalem æquanimis, item pudicas, vt inauditum sit pe- *Adulteria inaudita.* nitus in eis adulterij crimen, capitale alioqui, & nece expiandum illico. Et præterea, cū intelligant barbari illi, nihil salubrius esse gentibus virtute & disciplina militari, in arduitateque consistere virtutem: Ideo molliciem & voluptates auersando asperitati vitæ, nec non equitarui ob rem bellicam studet ex infantia, & iam inde ab incunabulis gestantur inequitando, nec desuescunt equitare vel decrepiti. Vehiculi verò vsum vetuli quoque vel valetudinarij detestantur molliciem deuitando & parcendo equis. Parci enim sunt equorum, adeò quod Baro etiam eorum, equitet intra patriam solus, qui foris centenis concōmitatur equitibus suis peculiaribus. Et mulier apud *Femina bouibus vehuntur.* illos etiam primaria, & vel Cæsaris necessaria regiam accessura, non verecundatur caueæ suæ obturatæ reclusa, auro vel gemmis intro nitens, boue vehi vno, aut propter plauſtri grosſiciem duobus. Equum autem vel deterrimum iungi vehiculo, nefas est & religio cui libet eorum, millenos etiam in equitis suis habenti equos. Est autem vita hominum illorum tetrica, sic & austeravulgo eorum communis, at non Principib; Quoniam Principes *Vita Principum.* Scytharum in publica populorum suorum frugalitate ipsi lauius interim viuunt. Vt Precopenſis modernus Cæsar, negotio bellico in filios nūc reiecto, ipse propensius voluptatibus intendit, in topiarijs mulierum suarum, intra viridarium quoddam,

amoenitate loci, nec non ædificatu, cultu, herbarumque ac arborum varietate, & quincunciali earum situ elegans. Quo quidem in Paradiso suo, hospites etiam exceprat ille, conuiujs opiparis, licet ipse quidem velut fastidio & contemptu diuitiarum ligneis & fistilibus vescens ex vasculis, attamen auratis innitens puluinarijs, & cubitis & pedibus ad argenteamq; discumbens mensam, aureis & gemmatis oneratam phialis & varijs lasciuuens dapibus, nec nō melodijs fidium, cymbalorum, Crotaforum, Psalmodum, alijsq; nugis ostentans delicias suas, liberiorq; licere sibi ea præsumens in publica populi continentia.

Populi.

Agunt verò populi Tartarici continenter auscultantes Sacrae Scripturae dicenti; Vinum non bibetis, domum non ædificabitis, sementem non seretis, vineas non plantabitis. Sed in tabernaculis habitabitis, vt viuatis diebus multis super faciem terræ. Sic ergo viuunt illi super faciem terræ diebus multis liberi, immunes, & ab vltimo sui excidio tuti semper. Dum delicijs contemptis, nihil fixum expugnationique obnoxium possidentes, tota ipsorum quocunque migrent committetur eos substantia. Quam ideo fugitiuarij ipsi conditant sibi vniuersam in mobilibus, in mouentibus sese pecoribus ac etiam seruis.

Mercimonia mancipiorum.

Quamquam verò habeat Precopenfes pecora se penes, copiose pullulantia, seruos autem aliunde captiuos, eo tamē altero facultatum suarū genere plus fortunati sunt. Non habent enim pecora tot, quot mancipia. nam hæc externis quoq; largiuntur prouincijs. Siquidem aduētant eis naues crebræ ex vltiori Ponto, & Asia, portantes arma, vestes, equos, & soluuntur ab eis oneratæ semper mancipijs. Quoniam omnia illorum emporia ac telonea, celebra sunt solo eo mercium genere, quod etiam ad manus est eis semper, & mercatui, & pignori & dono, ac vnusquisque eorum equi saltem ascensor, etiam cum nullum actu habeat mancipium, potentia tamen, certò semper copiam peculij eius habere se præsumens, promittit in contractibus creditori cuilibet numeraturum se ad certum diem pro vestibus, armis, & equis viuacioribus, viuaces etiam, verum non equos, sed homines, eosque sanguinis nostri. Et statur huiusmodi promissa

missis eorum securè, perinde ac si in viuarijs, & cortibus suis reclusos semper habeant illi homines nostros. Vnde Iudæus quidam ibi in Taurica ad portam eius, vnicam illam, teloneo præsidens & innumeram semper hominum nostrorum captiuorum multitudinem importari illuc cernens, quærebat ex nobis vtrum adhuc homines in regionibus nostris supersint, nec ne, & vnde hic tantæ mortalium copię. Est autem id ipsum facultatum genus latrunculis illis in promptu semper, nedum in commercium quodlibet ad externos, sed domi etiam, & sæuitiæ eorum perferendæ & ludicris.

Crebri enim ibi ex miseris ipsis viri robustiores, si non castrantur, auribus tamen & naribus mutilantur, genis & frontibus cauteriantur, pedicisque & neruis compediti angariantur, interdum laboribus, noctu carceribus, præteruicque fouentur cibo morticinæ, eiusque putridæ, vermibus scatulentis, canibus etiam abhorrendæ carnis.

*Captiuorum
conditio.*

Fœminæ verò teneriores in lasciuijs habentur, & quædā conuiuijs etiam adhibitantur hilarandis, psaltui, fidicinatui, gesticularuique, artificiosè edoctæ. Quæ liberali forma ex nobiliore gêtis nostræ sanguine rapte, adductantur Thalasio & paradysicolæ illi.

Fœmina.

Itæ & alia spectanda aguntur ibi cum eo hominū genere. Quando videlicet venum producuntur, miserrabiles ipsi, in frequentius ducuntur forum, seriatim, velut græves in auolatu digesti & decimatim collis concatenati, venundanturque decadibus integris sub manu & voce licitatoris, qui auctionando, enunciat vociferans, noua esse mancipia ipsa, rudia, non callida, recens capta, ex populo regio, non Moscouitico. Nam Moschorum genus, ut dolosum & fallax, ita vile habetur illic in mancipijs. Taxatur autem sagacius hoc mercimonij genus in Taurica, careque emitur per mercatores externos, venundandum ab eis pluris, vlterioribus, atrioribusque, Sarracenis, Persis, Indis, Arabibus, Syris, & Assyrijs. Quilibet namque illorum, auide appetunt captiuas hinc in coniugia, citra tamen vim tunc & iniuriam, sed iuxta normam perscriptam desuper à Domino Deuter. 21. Quoniam & imperatori Turcarum moderno, vxor apud eum gratiosior primogeniti eius post eum

*Solymani
vxor mater
Amuratii 3.*

imperaturi genitrix rapta est ex prouincia nostra. Atque Precopenfis Sapkirei, procreatus ex Christiana, & in coniugio habet nunc Christianam. Et omnes tyrannorum illorum ministri, spadones, scribæ, cæterique artifices, & milites præcipui Ianiczari, qui jam inde à pueritia arte & disciplina militari instruuntur, & ex quibus tandem Duces leguntur & Barones, de nostro Christiano sanguine fiunt. Et proinde quando emuntur ibi mancipia, inspectantur tunc eorum, ne dum promptiora membra, atque dentes, ne rari sint neu decolores, verum abditiores etiam perscrutantur corporis partes. Et vbi quis deprehenditur næuus, tuber, cicatrix vel aliud latens vitium seu defectus, sequitur tum redhibitio. Atque in tanto etiam indagatu ementium, adstruunt nihilominus eis imposturam, sistendo illecebras vassæ proxenetæ & mangones. Quos enim habitiores in gregibus captiuorum nanciscuntur, pusiones, & puellas, non eos vulgo producunt, sed lautius ad inducendam saginam curatos, redimitos serico, fucatos pigmentis, purpurisso stibioque, ad alliciendum quo pluris emantur. Nam interdum ibi pensitantur auro & ponderibus suis, emuntur formosiores, & illibatæ sanguinis nostri puellæ. Atque illico etiam vbi emuntur, reuenduntur identidem mancipia formosa, accurarius mangonizata aucto precio aut vsura momenti vilius lucri facta. Aguntur hæc & in cæteris peninsulæ illius vrribus, in Cassa verò præcipuè. Contigitque ibi quod globi miserorum illorum coemptorum aguntur ex mercatu ad naues rectà. Est enim contingens portum freti oportunior, sicu suo insatiabilis illa & nefanda, nō vrbs sed vorago sanguinis nostri. Vbi igitur migratores illi ad consensum nauium in littore consistentes viderent dolori esse, vicem suam nobis inspectantibus. Vnus tūc eorum notus & conterraneus mihi velut interpellatus, contractiore vultu nostro, respondens pro comitiua & me intēns; Non est iam inquit frater dilecte, quod doleatis extorribus nobis peregrinantibus ita: quamuis enim acerbū hoc & triste carparamus iter, relicto dulci patrio solo, migrantes eò, vnde nunquam redituri sumus: & quam-

*Captiui ad
Eisianos o-
rasio.*

& quamvis quanto longius à finibus patriæ abducimur, tanto maiori in dies natiui soli flagremus desiderio: æquiori tamen iam fors ea ineuitata ferenda est nobis animo. quandoquidem non soli & non pauci simul gregales comitesque sumus, & cum haud optatioris statu, cæteros remanere hic in Taurica videamus, consortes nostros, stigmaticos istos, notis compunctos, oris etiam deformatos specie; atque domi non lætiorem itidem experti sumus vsu venisse exitum, necessariis nostris, quos vidimus illic, obtrucidari, detruncari, auulsaque eorum à corporibus membra & capita, iactari, corda quoque in ignem spargi trementia, & pulmones exectos, dum exenteratis aluis illorum, tepidisque ex intestinis, raptaret hostis truculētus extra haruspicijs, felles & bi- *Haruspicia* les vnguētis. Quanquam autem & nobis præstitisset multo, si illa ac etiam alia quantumcunque crudeliora, vnà & semel perpessi occubuissemus apud lares manesque pater nos, à cultu religionis & à sepulchris maiorum non abstracti, corporibusque nostris felicioribus multo quàm nunc, etiam si trunca iam & euiscerata discerpta fuissent & deuorata illic à bestiis: sed quia inuidet nobis illud, prolixioribus his reseruans nos ludibrijs satum insolens, cui parendum est, & iniussu eius non secedendum, iam minimè in rem nostram & anxietas hæc, & commiseratio vestra, quin potius nobismet ipsis cauendum est, ne idem quoque vos maneat exitus, ne scilicet asportatrices has conscendatis etiam aliquando naues, & ne tota denique gens nostra, dispereuntibus ita crebrius indies alumnis suis intercidat. Id quod summopere sanè metuendum est, si eisdem quibus nunc estis, perseueraueritis diutius esse moribus vestris perniciosissimis, trahentibus vos iugiter in exitum. Si itaque est tibi quicquam aut charitatis in patriam, aut fidei in Principem, aut saltem in Deum religionis: tuum quoque debet esse, eam periculi imminentiam, vt nunc perspectis hic hominum conditionibus deprehendisti, detegere Principi, & quorum denique interest, quod vt sedulo facias, si non aliud, at religionis saltem ipsius Dei moveat te amor, per quem adiurando te miseri nos affectum patriæ & libertatis nunc tandem expertes obtestamur vt saltem hoc vltimum à nobis pignus amoris desiderata haberet patria. Hæc ille perloquens, & graue

suspirans, tractus est in nauem, conscendente decade sua, catenata solida, & subducta in altum classe disparuit, relicto sic nobis elogio.

Finis Fragminis primi.

Quidam ad Lectorem.

In sequentibus hunc tomis, nihil aliud Michalo, quàm de corruptis gentis sue moribus, quibus nullus sit perniciosior, primoq; repellendus hostis, queritur, quos emendatos esse & optat & regirationes emendandi ostendit. Verùm nos omiſſis eiusmodi querelis, qua de nulla non alia etiam gente esse possint, ea saltem qua ad magistram vitæ historiam pertinent, cognoscamus.

EPITOME FRAGMINIS *secundi.*

Osce & Tartari, longè sunt Lituanis inferiores viribus: sed superiores industria, frugalitate, temperantia, fortitudine, cæterisque virtutibus, quibus regna firma consistunt. afferunt Tartaris hæ virtutes ista commoda ut gaudeant copia peculij nostri abacti, & statu temporum sic exigente, placentur annuis muneribus à S. Maiestate vestra, amici scilicet fœderati, cum quibus antea quoque semper fuerunt Lituanis fœdera. Iidem in equitatu sunt assidui, absque curribus bella gerunt, equis peregrinis abundant, viribus quas tutentur carent. Mosci quolibet vere ex Orda Tartarica Nohaiensi, permutatione vestium, & rerum aliarum vilium, multa millia equorum bello aptissimorum accipiunt. Turcæ Thraces immittunt nobis magno pretio equos partus vltimi, senes, laboribus exhaustos, morbis occultis obnoxios: valen-

valentes verò, aut ipsa arma vendere Christianis, religio ipsis est acscelus. at maiores nostri contenti erant domi suæ natis cantherijs: parati semper ad bellum cum lanceis, clypeis, loricis & refertis farre culeis. Heroidæ Lituanicæ vel templum vel conuiuium accessuræ, senis vel octenis eiusdem coloris pilentis, id est, rhedis pensilibus vehuntur: toridemque homines lorix victos Scythia trahens, euadit impunè. at Tartari equorum dirisissimi, ne Principis quidem suæ vehiculo iungi patiuntur equû. Turcæ aliq; Saraceni accessuri die quolibet quinquies in fanum ad orandum, excalceant se lauantq; frigida, etiam pudenda membra. iidem atque Tartari, Moscouitæ, Liouones, Pruteni, consules parimonix iugiter retinent vniufmodi vestitus, quos nos & pretiosos & varios habemus.

Tartari tunicas habent absque plicis & rugis longas, equitanti dimicantiq; commodas, leues & pileos albos acutos non ad fastum paratos, quorum eminentia atque nitore in agminibus, licet minimè galeati esse soleant, apparent illustriores, & hostibus formidandi. quas technas Mosci quoque imitantur. hi verò ex ouili lana fiunt, & sæpè abluti diu durant, uno emti grosso.

Et si Mosci soli, Sobolis aliarumq; ferarum genere abundant: tamen vulgò Sobolos pretiosos non ferunt. Sed missos in Lituaniam, molles mollibus, aurum pro eis auferunt: gestantque in lacinijs galerorum suorum cilicinorum laminas aureas, & gemmas pretiosas. quibus nec humor, nec

sol, nectinea, vt Sobolis,
nocet.

Finis Fragminis secundi.

EPITOME FRAGMINIS
libri tertij.

ROMATIS adeò abstinēt, vt & in epulis paschalibus contenti sint his condimentis, sale lutulento, synapi, allio, cæpis, suæque telluris fructibus, non solum vulgus, verum etiam optimates, & summus dux illorum, arcium nostrarum creator, quas iam 73. enumerat iactanter.

In mensa Principis conuiuali, inter aurea vasa & vernaculas dapes, non nihil quidem piperis, non tamen cocti in trullis seorsum apponitur, sed à nemine attingitur. at Litvani opiparis & exoticis vescuntur cibis, vinum varij generis bibunt, vnde morbi varij. cæterum Mosci, Tartari & Turcæ, licet regionum viniferarum possessores, tamen vinum non bibūt, sed Christianis venditum, neruos belli pro eo comparant. persuasi se Deo præstare obsequium, si quouis modo extinguat sanguinem Christianum.

Aqua amara.

Tartari, Precopenses itidem aromata auersantur, viuuntque potu lactis & aquæ putealis, quæ in ambitu Tauricæ campestri, raro inuenitur non amara, clara autem rarius, nisi in visceribus terræ, profundissimè quæsitæ. Progenitores nostri cibos potusque peregrinos vitabant. Sobrij & frugales, omnem suam gloriam in re militari, voluptatem in armis, equis, famulis numerosis, & qualibus Mars gaudet, duris strenuisque ponebant, & cum exteras gentes arcerent, sua à mari vno ad alterum prolatarent, vocabantur ab hostibus Chorobra Litvva, i. ferox Litvania. Nullum est in oppidis Lituanicis opificium adeò frequens, vt coquendæ ex siligine cereuisiæ, & aquæ ardentis. Sequuntur hæc potiones in bellum euntes, & ad sacrificia Missalia confluentes. quibus homines domi assueti, simulatque insolitum sibi aquæ porum in militia attingunt, torminibus & dysenteria pereunt. Rustici omissa agricolatione, in cauponas conueniunt. Vbi dies
— & no.

& noctes pergręcantur, vřs etiam arte cicuratis, vt potantes sua delectent ad cantum vřricularij saltatione. Vnde fit vt facultatibus consumtis, fames sequatur homines, ad furta & latrocinia conuertantur, adeo vt in vnaquaque Lituanica regione, intra vnum mensem, plures propter hęc facinora capite plectantur, quàm centum & ducentis annis per omnes Tartarorum & Moscorum ebrietatem verantium prouincias. Certè apud Tartaros, *Pena vini.*
 qui modò vinum gustauerit, is & octoginta fustuarijs ictibus *poterum.* percutitur, & totidem nummis multatur. In Moscouia verò nusquam est taberna potatoria. quòd si apud aliquem patremfamilias vel gutta sycerę deprehendatur: huius tota domus diruitur, fortunę confiscantur, familia atque vicini eiusdem vicus vapulant: ipse verò in perpetuum carcerem derruditur. In viciniam idè sęuitur, quòd sit eo infecta contagio, & nefandi conscia criminis. Nostros verò, non quidem magistratus, sed ipsa *Bibacitas*
 temperies perdit potatores, aut mutua arma inter potandum *Liinanorũ.* nata, dies abaque ardentis potu inchoatur. vinũ vinũ adhuc in letis clamitantes. bibitur deinde idem virus à viris, sceminis, iuuenibus in plateis, foris, secus vias, quo infecti nihil post agere possunt, quàm dormire, ac qui huic malo semel assuescit, in eo crescit potandi continenter cupiditas. Nec Iudæi nec Saraceni quenquam è suo populo patiuntur perire egestate, tanta inter illos charitas viget: nec quisquam Saracenus cibarii sui edere vllum frustum audet, nisi id prius comminutum & commistum fuerit, vt vnique pręsentium cibus cedat eadem quantitate.

Abstinentibus autem ebrietate Moscis, oppida illorum celebrata sunt varijs & assidujs artificibus, qui mittendo nobis crateres ligneos, & baculos ad fulciendum gradum infirmis, senibus ebrijs, ephippia, frangęas, phaleras & diuersa arma, auro nos spoliant.

Antea Moscouitę in eiusmodi seruitute Tartarorum Zavol- *Servitus*
 hensium fuerunt, vt dux illorum inter cętera seruitia vnique *Moscorum.* Cęsarĩ legato, & census exactori, quotannis in Moscouiam venienti, prodiret obuiam extra oppidum, & tenens manu sua equi eius habenas, pedes equitem ad regiam deducebat. Sedentoque legato in solio Ducali, ipse genibus flexis legationem au-

C

Moscu Lituanis multa adimis.

diebat. Ideò & hodie Zauolhenſes & ab his orti Precopenſes du-
cem Moſcorum appellant ſuum cholopj. ruſticum. Sed præter
cauſam. Nam ſe ſuosque ab hac tyrannide Iohannes auus huius
Iohannis Baſilii, qui hodie rerum gubernacula tenet, redactò po-
pulo ad ſobrietatem cauponisque vbique interdictis vindicauit.
quin ſubieſtis ſibi Rezani, Tyver, Suſdal, Volodovv alijsq; ſini-
timis Comitatibus ditionem ſuam protulit. idem etiam, Caſi-
miro rege Poloniae & Duce Lituaniae in Pruſſia contra Cruci-
feros pro regni finibus pugnante, populoque noſtro in luxum
prolapſo, ademit ſuoque adiunxit patrimonio Lituanicas pro-
uincias Nouohrod, Pſkovv. Sievvier, & alia, heroum ſanctorum
catalogo à ſuis adſcriprus, liberator & auctor patriæ. nam & me-
tropolim ſuam, arce lateritia, & regiam lapidibus arte Phidiaca
ſculptis, inauratis quibuſdam eius ſacellorum cacuminibus de-
corauit. Sic & genitus ab eo Baſilius eadem uſus ſobrietate atque
diſciplina morum, anni milleſimi quingentefimi decimiquar-
ti vltima Iulii ademtam nobis perſidia Michaelis Hlinſcij ar-
cem & prouinciam Smolenſco, addidit ſuo patrimonio. Vnde
Moſcuvam metropolim ſuam auxit, condito in ea vico Nalevv-
ki, opera mercenariorum noſtrorum militum indito ei in op-
probrium gentis noſtræ ebrioſæ cognomine. Naley enim In-
funde ſignificat. Similiter huius natus qui nunc regnat, etſi ar-
cem vnam ad nos amiſit: tamen interea intra regionis noſtræ fi-
nes tres arces condidit, Sebeſz, Veliſz, Zavvlocz. nulla recedit
Tartaris, quorum olim ſeruus fuit, ita ſuos habet ſobrios: tuctun-
que libertatem non panno molli, nec auro ſplendido, ſed ferro:
tenetq; gentes ſuas in armis, munit arces perpetuis præſidijs, pa-
cem precariam non curat, vim vi repellit, continentiam Tarta-
ricam continentia populi ſui, ſobrietatem ſobrietate
æquat, artem arte Vitoudum heroem no-
ſtrum imitatus elidit.

EPI-

EPITOME FRAGMINIS

Quarti.

VS TICA quoque præstant nobis Tartari. nam reddunt vnique statim quod ipsius est. apud nos verò capit iudex decimam partem rei iudicatæ, ab actore innocente, quæ iudicis merces appellatur Pereffud. quæ ilico in tribunali soluenda est. Cum autem de minima fundi agitur particula, non decima datur, sed licet non fuerit tanti pretij res iudicata, centum grossi; quorum vnus duos cruciatos nummos Germanicos valet, cum dimidia cruciati parte. maioris verò decimam capit semper, summæ bonorum totius, quantacunque deducta fuerit in litem.

*Ratio iudiciorum Li-
manicorū.*

Ex iniuriarum autem personalium & violentiarum vtcunque infimularum causis, capit à reo ratione multæ, tantum quantum adiudicat actori. adiudicat autem propter tanta sua lucra actori, apertè etiam calumnianti fauens, pro offensione eius qualicunque, mari sexagenas grossorum vicens, sceminæ quadragenas, pro damnis verò realibus quicquid calumniator peierans asseruerit, centenæ & millenæ, etiam si ne vnā quidem sexagenam valere appareat tota eius substantia. Et pro homicidio, non iuxta legem diuinā vt sanguis sanguine vindicaretur, sententia fertur, sed pecuniaria fit, cum decimis magistratus. Quocirca frequenter hinc committuntur parricidia. Et licet actor ingenuus in causis iniuriarum victoria potitus, placeat à reo mollibus verbis: at non iudex, is enim semper pecunias haurit, ab hoc multitias, ab illo decimarias.

C 2

Capit & decimas à pragmaticis sanctionibus & transactionibus. In criminalibus verò causis, non decimam sed totum capit, quicquid furtiuum aut latroni ademptum deprehenditur penes aliquem, qui eius proventus appellatur Litze. Quando autem res ipsa furtiua penes furem seu euictorem eius, portanda est ad alium iudicem: valorem eius integrum capit prior iudex. ita ut necessum sit apud nos repetenti rem suam surreptam, impendere in magistratus plusquam res ipsa valeat: quapropter multi id cernentes sua iumenta furtim abacta, aut vi erepta, non audent litrem propter ea intentare. Fur etiam in recenti crimine captus, non à magistratu loci illius in quo deliquit aut captus est iudicatur, sed per multa viarum discrimina, ducitur iudicandus, ad suum dominum, interdum ad talem in cuius domum furta inferebat. quamobrem securè furta committuntur. At apud vicinos nostros Tartaros & Moscos, iurisdictio in omnes baronum & nobilium subditos, tam in ciuilibus quàm criminalibus causis, non priuato cuiquam, sed publico ordinarioque competit magistratui, eidemque sobrio, & simul cum aliis habitanti. nostri autem & singuli seorsim, & bibentes id agunt, remotis arbitris & testibus, ubi quiduis patrare licet. Capit etiam præses apud nos præter scelus, 12. grossos à iumento, quod quis rapit, & appellans erraticum, trahit illud ad stabulum curiæ. Sic & ab homine etiam immeritò in carcerem detruso, totidem exigit grossos. prætendens ea stipendia iure sibi, & carceris & stabuli ratione deberi. Famulus quoque iudicis executor sententiæ, capit decimam rei iudicatæ partem. quin etiam citra iudicarium strepitum, accipit decimam debiti crediti, seu depositi, quantumcunque liquidi, etiam si minimè eat inficias. Et Notarius decimam pene pro litteris diffinitiuis, ac pro qualibet opera sua exigit aliquid: pro solo citationis sigillo ad causam unius grossi, quatuor. & quò carius omnia vendantur, necesse est citationem geminam, eamque sigillatam & manu protonotarii subscriptam esse, quod interdum antequam fit, notario in aliis occupato, elabitur non citatus reus, ut eorum natura est fugere. Capit item alius iudicis apparitor Wisz, diem.

diem reo dicturus, in causa vel minima, siquidem Palatini fuerit, grossos quinquaginta, si vicarii eius, 30. si regius, vel se eum simular, centum. Caput tantundem alter, id est, 100. vel 50. vel minimum 30. isque Deczki dicitur, qui reum accersit & ad causam cum citatione ducit. item satellites tantundem rapit, qui à contestata lite, ad testes sistendum examinandumue, aut ad agrum pratumue ab aliena pecude proculcatum aut depastum, seu ad aliud minus damnum videndum delegatur. Si pauper tantam pecuniam non habuerit, iumentis spoliatur. Iniquum & hoc, quod pauper aliquem è magnatibus citaturus, non inuenit tum vel maximo præmio apparitorem. Nec hoc minus iniquum, quod vicinus meus potentior eiusdem mecum pagi hæres, alterius sit fori: nec tam facile ut ego, citatur. Et quod appellationis remedium sublatum sit nobis, enormi pœna apposta, ut est in stat. Lit. dist. 6. art. 1. Prohibita etiam contra potentes Vadia, quæ tenuibus sunt arma & quasi scuta ad protegendum. Ad hoc quicumque in testimonium nominantur, quibuscunque in causis, præterquam in limitaribus, iniurati fidem plenè faciunt, solo quaestu falso testificandi viuentes. Librum publicum ad referendas in eum venditiones & alia præter priuatas schedas, non habemus. Reus, etiam si manifestus fuerit rerum alienarum raptor atq; violator, non tamen ante ad iudicium accersitur, quam post menstruum à citatione spatium. Ad hæc dum iumentum quod 50. vel 100. grossis valeat, mihi eripitur, summa agriculturæ opportunitate, ego raptorem citare in iudicium nequeo, donec prius citaturo eum satelliti soluero id integrum quod raptum valet, cum deinceps non solum solutio expensarum me non sequatur sed nec reum de re ablata in iudicium trahere, nisi post menstrua quædam intervalia liceat. Itaq; iniuria affectus aut torum raptori permittit, aut vi vel fraude par refert.

Tempore promulgationis legum Lituanicarum bos valebat 50. grossis, vacca triginta. quæ præcia nunc magis creuerunt. At in alijs regis Poloniæ ditionibus, nec tantæ induciæ patent reo, nec sumptus tanti ad citandum requiruntur. Sed apparitor con-

Forum Po-
lonicum.

nec adeò magno venit pretio, imò gratis dari iubetur edicto regis Sigismundi in Stat. Polonicis Piotrcouiensibus anno Domini 1511. & iudex à re iudicata etiam maxima non decima parte illius, sed duobus vel ad summum quatuor contentus sit grossis nostris minoribus, qui valent 8. cruciatos Germanicos. apud nos decimarum rei iudicatæ ter geminarum causa, Iudex suæ causæ fit iudex: & velut hamo escam habente captus, trahitur semper ad condemnandum, obscuris etiam partium iuribus. Etiam Ethnicorum leges prohibent mercedem iustitiæ. quæ ad nos immigrauit ante pauca lustra, ex ambigua consuetudine, opera procerum primorum, leges vñ. suis accommodantium, quibus vigentibus nemini licet possidere quidquam quod non obnoxium sit magistratui. verbi gratia: Cùm aliquis aut mihi infensus, aut iudici fauens, commodumq; procurans, pecuniam meam rapit, seu mutuum depositumve creditum retinet, aut fundum occupat meum: ego nihil horum recuperare possum ab eo, donec prius dederò iudici & familiaribus eius decimas, & alios prouentus amplos, in quos totam pecuniam meam breui abire necessum est, si iterum semel vel bis id ipsum negotii probus ille iudicis amicus mihi palam facessuerit. vbi verò furto, aut vi palliata, iudicis emissarius aurum, argentum aliaue mea furripit, hæc deprehensa transeunt ad præsidem. Ecce iustitiam Serenissime Princeps in patrimonio tuo, reddentem vnicuiq; quod suum est, en iura sancta.

Iudices tantum duo.

Tametsi verò duo ex optimatum numero Palatini in omni Lituania fungantur iudicium munere, locis non admodum disiuncti inter se, verùm hi qui sufficere possunt, vt tam numerosi populi & tantarum prouinciarum lites diiudicent? præsertim cùm iisdem curæ sit respub. vt vocentur voiuodæ, id est, belli duces. quo fit vt occupati multitudine & publicorum & priuatorum negotiorum, diebus festis, nempe cùm sunt liberiores à negotijs, de litibus cognoscant. Sed id etiam mali accidit, quòd non habeant certis locis tribunalia. Sæpe sunt 50. amplius milliaria quærendi iustitiæ consequendæ causa, ab affecto iniuria, eunt miseri homines à finibus Samagitiæ & Liouoniæ, vsque ad terminos Masoniæ & Moscouiæ, persequentes iudicem

iudicem ordinarium. Adhuc habemus quotannis 40. dies recolendæ dominicæ passioni, ieiunio, orationique dicatos, quos licibus attentius prosequendis transigimus. Habent ij Voivodæ suos vicarios, qui eundem curato bene corpore, pro tribunali sedere inter conuiuiorum strepitus solent parum gnari iurisprudentiæ, sed in suo Peressud emulgendero accurati. at Moscovitæ gloriantur se à nobis leges sumpsisse Vitovvdinas, quas nos iam contempsimus, à Tartaris verò arma, vestes, & rationem bellandi absque curribus, exoticis cibariis & potionibus.

EPITOME FRAGMINIS

Quinti.

OSCOVITÆ irati imprecantur alicui suorum, ut fiat Romanæ siue Polonicæ religionis, adeò eam exosam habent. Gymnasijs literariis, dolendum, caremus: literas Moscouiticas nihil antiquitatis cõplectentes, nullam ad virtutem efficaciam habentes ediscimus, cum idioma Ruthenum alienum sit à nobis Lituanis, hoc est, Italianis, Italico sanguine oriundis.

*Lituanis ab
Italis oris.*

Quod ita esse liquet ex sermone nostro semilatio, & ex ritibus Romanorum vetustis, qui non ita pridem desierunt apud nos, videlicet ex crematis humanis cadaueribus, auguriis, auspicijs, alijsque superstitionibus, adhuc in quibusdam locis durantibus maxime cultu Æsculapij, qui sub eadem, qua olim Romanam ab Epidaurò commigrauerat, serpentis specie colitur, & in veneratione habetur. coluntur & sacri penates, mares, lares, lemures, montes, specus, lacus, luci. Sed nec admodum diu facer ille perpetuusq; , qui cremandis victimis Romanorum Hebreorumq; more fouebatur, extinctus est per baptismatis vndam vgnis, id est ignis. Etenim & ignis, & vnda, aer, sol, mensis, dies, noctis, ros, aurora, deus, vir, deuir, i.e. leuir, nepotis, neptis, tu, tuus,

*Verba Li-
tuonica.*

meus, suus, levis, tenuis, viuus, iuuenis, vetustus, senis, oculus, auris, nasus, dentes, gentes, sta, sede, verte, inuerte, peruerte, aratum, occatum, satum, semen, lens, linum, canapum, auena, pecus, ouis, anguis, ansa, corbis, axis, rota, iugum, pondus, culeus, callis, cur, nunc, tractus, intractus, pertractus, extractus, merctus, immerctus, futus, infusus, versus, inuersus, peruersus, primus, vnus, duo, tres, quatuor, quinque, sex, septem, & pleraque alia, idem significant Lituano sermone quod & Latino. Deuenerant vero in hæc loca maiores nostri, milites & ciues Romani, missi olim in colonias, ad arcendum à suis finibus gentes Scythicas. seu vt certior fert opinio, sub C. Iulio Cæsare appulsi, Oceani aduersis procellis. Nempe cum is Cæsar, vt scribit Luc. Florus, victis Germanis & in Gallia cæsis, Rhenum proxima parte Germaniæ domita superans, ac deinde Oceano in Britanniam disiecta tempestatibus classe, parum prosperè nauigaret, delatæ enim naues maiorum nostrorum ad litus, vbi nunc est arx Samagitiæ Ploteli, creduntur egressi in terram. Quin & nostro tempore perueniunt naues quædam transmarinorum in illud idem litus. Vbi nostri progenitores laborum & periculorum maris pertæsi, & capriuis tam viris quam scæminis onusti, cœpere in tabernaculis ad focos, more militari, adhuc in Samagitia durante, vitam degere. vnde vltèrius progressi, subegerunt vicinos populos Iaczingos, deinde Roxolanos seu Ruthenos, quib. tum vt Moscici dominabantur Tartari Zauolhenses: & singulis Ruthenorum arcibus præsidebant ij, qui appellabantur Baskaki, è quibus extracti sunt à parentibus nostris Italici, qui postea Litali, deinde Lituani appellati sunt. Tum innata fortitudine, populis Ruthenicis, regionibus arcibusq; è Tartarica atq; Baskakorum seruitute ereptis, diuisionem suam à mari Samagitico, quod Balteum dicitur, ad pontum Euxinum vbi ostia Borysthenis, & ad fines Valachici, alterius Romanorum colonici, & terras Voliniæ, Podolici, Kijouici, Sievvier, atque campestris regiones vsq; ad terminos Taurici, ac Tovvani traiecit Borysthenis, omnia occupando, & illinc aquilonem versus ad vltimam & proximam metropoli Moscouici arcem Mozaisco, ipsa quidem exclusa, sed Wiazmam, Dorohobusz, Biela, Toropez, Luki, Pskov, Noui-horod,

horod, omnibusque citerioribus arcibus & prouincijs inclusis
 protulerunt. postmodum amplificata sic virtute militari dicio-
 nes sua, diadema quoque cum nomine regio obtinuerant Principi
 suo Mindavgo, sacri baptismatis charactere insignito. Sed
 extincto illo rege, etiam nomen regium atque Christianum in-
 terierat, donec rursus vicina nobis & Christiana gens Polona,
 ad sacrum baptismum & regale fastigium anno Christi 1386.
 inuitaret feliciter hic dominantem proauum Sacrae Maiestatis
 vestrae, diu Wladislaum, Lituanice Iagelonem nuncupatum,
 quod virtus duarum gentium confinium consociata fortior fo-
 ret in reprimendo communi Christiani nominis hoste. Quam *Iudaei.*
 in regionem confluxit ex alijs prouincijs omnium pessima gens
 Iudaica, iam per omnia Podoliae, Volinia & alia fertiliora op-
 pida aucta, perfida, callida, calumniatrix, quae nostras merces,
 monetas, Syngrapha, Sigilla adulterat, in omnibus emporiis vi-
 ctum Christianis praeripit, nullam artem praeter imposturas &
 calumnias exercet: ex progenie Chaldaeorum natio pessi-
 ma, vt tradunt sacrae literae, adultera, peccatrix,
 infidelis, nequam, peruersa.

D

EPITOME FRAGMINIS

Sexti.

Serni Litua
nici.

RASTANT nobis Tartari non solum frugalitate & prudētia, verū etiam dilectione proximi. conseruant enim societatem inter se & beneficentiam. seruatorum quoq; iustam habent rationem, quos non nisi alienigenas habent. & licet aut bello aut pretio quæsitos, tamen vltra septennium non retinent. iubente id Scriptura Sacra Exod. 21. at nos nec bello nec pretio acquisitos, nec exteros, sed nostræ gentis & religionis, orphanos, egenos, coniugijs ancillarum irretitos, tenemus in seruitute perpetua. abutimurq; authoritate in eos nostra, dum eos cruciamus, mutilamus, necamus absq; iudicio legitimo, ob quamcumq; suspicionem. Contra apud Tartaros & Moscos nulli magistratui licet necare hominē, licet in crimine manifesto, præterquam metropolitanis iudicibus: idq; in metropoli. at apud nos per omnes vicos, villas, sententia vulgō fertur in homines. adhæc ex solis saltem subditis nostris oppidanis inquilinis, aratoribus pauperimis, stipendia in defensionē reipub. exigimus, domini fundorum præteritis, cum tamen ij plura percipiant ex suis latifundiis, agricolationibus, pratis, pascuis, hortis, oleribus, pomarijs, syluis, nemoribus, melle, venatione, cauponis, officinis, mercatibus, teloneis, naulis, portorijs, lacubus, fluminibus, stagnis, piscinis, molendinis, pecorum gregibus, seruatorum ancillarumq; laboribus, magis autem procederet bellica expeditio & triburum in eam, quod sit viritum, si inchoata fundorum agrorumq; omnium tam nobilium quàm plebeiorum æqualis dimensio absolveretur. qui enim maiores agros haberet, plus contribueret.

EPI-

EPITOME FRAGMINIS

Septimi.

TARTARI suas mulieres in abditis semper tenent locis nostræ verò circumeunt domos osciosæ, cœtibus virorum se miscendo, vestitu ferè virili. unde nascitur libido. iidem repleantur incolis terram quæ ad inhabitandum creata dicitur, & genus humanum ad laudem Domini propagaturi: præterea cum non omnis mulier fecunda sit, nec quolibet mensis tempore attingenda à viro, neque semper ad concipiendum apta, & concepto semel foetu, non sit interim cognoscenda, quippe cum prolis gratia non libidinis accipiat vxor, & vnico congressu concipiat foetum interdum non vnicum, vt patet in Thamar & Rebecca: propterea inquam Tartari tantum seminis virilis vigorem considerantes, neue illud præter opportunitatem effundatur cauentes: sequuti ducem naturam, atque laudabilem priscorum hominum, de quibus in Biblijs, consuetudinem, plures simul singuli vxores habent. Ex quibus coniugijs vires contra nos maiores acquirunt, numerosas filiorum & affinium copias consequuntur, & vxores, quanto plures, tanto sui amantiores habent, faustisque fruuntur matrimonijs, nec sponsarum magnas dotes quærunt, nec formas nec inclytas familias. adeò vt summi principes ex captiuis emptitijs coniuges sumant. *Polygamia
Tartarorū.*

Cæterum nostri contra morem priscorum, sanctorumque hominum, & belluarum naturam, honor sit pijs aurib. nonnunquam plures ad vnā accedūt fœminam, nullum hinc nec prolis nec affinitatis, neque vllius amicitiae fructum sperantes, nec Deum verentes, dotes quærunt, formas spectant, quibus sibi fœminę obligant & deuinciunt viros. superbiores fiunt, & id studēt vt non tam inregræ quàm pecuniosæ & formosæ habeantur, et si *Vxores Lib-
manæ.*

fictis nonnunquam pecuniis, pictis faciebus. id quod latius in populo nostro patere cœpit, postquam promulgata est nobis lex Stat. Lit. dist. 4. arti. 7. concedens pro dote mulieribus certas hæreditatum partes. unde insolentes factæ, subinde virtutem negligunt, tutoribus, parentibus, maritis immorigeræ fiunt, & viuentibus immaturam machinantur mortem. hæc multitudo vxorum facit vt vicini nostri Tartari Preco-penses toties à nobis ad interuencionem cæsi, rursus repul-lascent. nec ita pridem in copijs Oslam, Soltan fuerunt 40. *Fratres.* collectanei eius, cuiusdam Omeldes 40. filij simul, robusti vno anno & mense fortassis, ex vxoribus & pellicibus earum procreati. quæ cohors 40. fratrum germanorum conspicua fuit. & hic apud fluvium Vaka villa Tartarorum frequens est, antiquitus 40. Tartarorum, id est, fratrum appellata. Mercandarum sponсарum morem, qui est apud Tartaros, patet fuisse etiam apud Israelitas, Genes. 29. & 1. Reg. 18. quemadmodum & in nostra olim gente soluebatur parentibus pro sponsis pretium, quod Krieno à Samagitis vocatur. Sed nunc mancipamur dotibus vxorum, & serui propter eas efficimur quærentes magnificas affinitates.

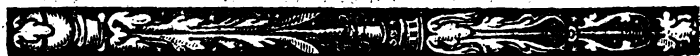
Nec Tartari nec Mosci vllam permittunt mulieribus libertatem. Ac vulgò id dicunt: Qui mulieri libertatem concedit, is sibi eam adimit. non sunt sui iuris apud eos. apud nos verò quædam multorum virorum capitibus dominantur, possidentes pagos, vrbes, tractus, aliæ vsu fructuario, aliæ hæreditario iure, qua dominatus libidine degunt sub prætexu virginittis aut viduitatis effrænes, & subditis molestæ, alios odio prosequentes, alios amore cæco depereuntes, ac extolles, cum morte amarior dicatur esse mulier, & nihil sit peius ira eius, Ecclesiast. 7. & 25.

Famina capisana.

Et cum imperium muliebri satis turpe sit, etiam intra penetralia priuatæ domus, tamen apud nos tenentur ab eis arces finitimæ regionibus Moscorum, Tartarorum, Turcarum, Valachorum, non nisi cordatis credendæ viris. non iniuria igitur progenitores S. Maiestatis V. libertatem licentiamque hæreditatum non mittebant mulieribus. sed

cas

eas nuptui tradebant, suo non illarum arbitrio: non opibus, nec genere, sed virtute nobiliorib. viris, qui se nobilitabant profundendo in bello & suo & hostium sanguine, itaque agasionibus etiam, qui se bene in re bellica gesserunt, dabantur hic heroidæ vxores: vocati quidam Sakones & Sungailones.

EPITOME FRAGMINIS

Osiani.

QUIBUS premijs alij illecti, frequentes etiam ex plebe, fiebant boni milites, quibus fulti progenitores S. Maiestatis V. longè lateq; ditionem proferebant suam, ita vt etiam nunc in media Taurica & Moscouia alijsque prouincijs cernantur vestigia maiorum Maiestatis vestræ: appellantur enim ibi quidam Ge-

*Virtus anti-
quorum
Lituanorum.*

diminei ac Vitovvdini valli, colles, putei, pontes, viæ, fossæ, statiuæ & mœnia tormentis indigetum illorum quassata, alia verò baculis etiam Lituanorum obruta fuisse memorantur. sed tamen non torpore nec otio languebat patritia pubes, exercebatur assidue in militia more progenitorum suorum Romanorum, non illi dum indiceretur bellum, aut grauem ab hoste iniuriam, aut temporis æstiuæ opportunitatem expectabant: sed vel obpriuatam, vel non admodum grauem subditis iniuriam factam bella faciebant, Moscorum metropolim Moscvvam nonnunquam circa festum pascharis attingebant, ibidemq; cum hostibus supplicibus fœdera iaciebant. at nunc princeps illorum ferox nobis est, vtpote qui gentes suas exercet in assidua militia. non licet cuiquam indigenarum domi semper sedere: Verùm alternis vicibus, excubandum est foris in præsidijs confiniorum. taxant hanc nostram supinam securitatem, hostes nostri Tartari, vtrato suo scommate, cum nos post comessationes somno sepultos, hiscecum verbis inuadunt: Iohannes tu dormis, ego te vinciens,

*Ludovicus
occisus
1526.*

labore. plures nunc nostrates ociosi milites in cauponis, muris
cædibus quàm ipsi hostes, qui patriam nostram crebrò populan-
tur, pereunt, qui exercendo se in campis cum sobriis solertibusq;
hostibus, in finibus Podoliæ atq; Kiouia, haberent copiam de-
certandi magis gloriosam, & ex ryronibus strenui milites ac du-
ces euaderent, nec aliunde ad ea munia obeunda quærerentur.
Non contemnebant suos vernas, maiores Maiestatis vestræ, quos
expedit ac necesse est pugnare fortius, ac mori pro legibus & pa-
tria. Nec, si patrueis S. Maiestatis vestræ Rex Hungariæ Ludo-
uicus, suos milites vernaculos peregrinis antetulisset, in expe-
ditione contempnus, in prælio desertus, in fuga conculcatus fu-
isset. Expertus est fidem suorum, auus & illius & Maiestatis ve-
stræ diuus Casimirus, pugnans, ad Choinieze in Prussia cum
Cruciferis, ubi & militis & ducis boni fungens officio, turbata
suorum acie, & labore & onere armorum lassus, equo saucio lan-
guente, confestim corporibus militum gentis nostræ circumse-
ptus, alio consensu, disiectis hostium agminibus periculo præ-
senti ereptus est. quod Mosciæ mulati, nec armis exercet nec pe-
cunijs ditant milites peregrinos, aliquando è regione excessu-
ros: sed suos vernaculos iugiter perseveraturos fouent, curæ ha-
bentes non stipendiorum, sed hæreditarum illorum quantita-
tes. nunc autem nostri milites ordinarij in confinibus, quamvis
multò vberioribus & hæreditatum fructibus & laborum, ac re-
missione censuum, alijsq; militaribus gaudeant prærogatiuis:
tamen hæc stipendia contemnunt, permessa & armorum exerci-
tatione & patriæ defensione transfugis Moscouitis atq; Tarta-
ris. pendimus quotannis munera Cæsari Precopensi: Cum ta-
men nostra Litvana & Samagitana pubes ad militiam utilior es-
set, tam ferocitate naturali, quàm corporum robore, & perseue-
rantia in præsidij constantiore. Sed neq; hoc considerant Sum-
mates nostri, senescere ocio ciuitatem, & corpora iuue-
num salubriora fieri in militia
quàm domi,

FR A-

FRAGMEN NONVM.

N Litvania vnus homo decem occupat officia, cæteris ab administratione illorum exclusis. at Moscus æqualitatem inter suos seruat, non vni plura munia concedit. quin vnus arcis curam eamque annuam, vel ad summum duorum annorum, duobus simul præfectis, duobus notarijs committit. quæ res facit vt aulici spe obtinendæ præfecturæ alacrius seruiant suo principi: & subiecti clementius habeantur à præsidibus, postea rationem reddituris, & in iudicium venturis. nam damnato repetundarum, in eundem est cum iniuria affecto, plebeio etiam, duellum. & quamuis liceat incusato, alium loco sui ad certandum surrogare: tamen hoc succumbente, accusatus pœnas luit. ita fit, ut minus crebræ audiantur in regia oppressorum querelæ.

Duella Mosconisica.

Quin & in re familiari, enitet solertia barbari illius. adeo enim nihil in ea negligit, vt & paleas, stipulas, stramen vendat. proferuntur in conuiuiis eius grandes parerae aureæ & argentæ, stramineæ cognominatæ, id est, è straminum palearumq; pretijs conflatae. Habet & id commodi ex frugali præfecturarum dispensatione, vt quoscunque ad limites terrarum tuendos, ad negotia publica, legationes etiam longinquissimas obeundas mittit, hæc ipsi non vllis sumptibus à principe acceptis, sed suis perficiant. Et siquidem omnia ex re ac sententia eius peregerint, præmiorum loco non præsentem pecuniam, sed has de quibus iam dictum præfecturas, ab eo accipiunt. quarum similes apud Romanos quoq; fuisse Lucas in Actis cap. 24. testatur. Expleto inquit biennio, accepit successorem Felix Portium Festum. Econtra apud nos qui aliquo allegantur, quamuis nondum meriti, tamen abunde accipiunt ex ærario pecunias, licet plerunq; rebus infectis, reueniant. ijs per quorum possessiones iter habuerunt, graues, & equis dispositis quos podvvodas vocamus exhau-

ris. at in Moscouia nulli patet vsus talium equorum, quàm tabel-
lario publicæ necessitatis causa præpropere currenti, quorum
veloci cursu, & crebra fessorum mutatione, (nam vbique loco-
rum sunt eam ad rem pernices & integri,) nuncijs perferuntur ci-
tissimè. In Lituania verò, prodiga est diplomatum dandorum ad
eiusmodi cursus Cancellaria Maiestatis vestrę Subinde delassan-
tur. Podvvodę priuatis aulicorum rebus vehendis. fitq; tali de-
fectu Podvvodarum, vt incauti inuadamur ab hostibus, aduen-
tum illarum ab ipsi finibus, præuertentibus. Sunt autem non ita
pridem ab hoc ministerio exemptis, qui illud fundis ad hoc an-
tiquitus acceptis, præstare debebant, per omnes vias à regionib.
Moscorum, Tartarorum & Turcarum ad Vilnam Metropolim
nostram. quæ illorum priuilegia, abroganda essent, vt pote no-
centia publicæ utilitati. Transfugarum Moscorum crebrò ad
nos venientium, magna iam est multitudo, qui exploratis rebus,
& pecunia, fortunis, rerum morumq; nostrorum cognitione in-
structi, liberè ad suos reuertuntur; dum hic sunt consilia nostra,
clàm suis produnt. at apud Tartaros in mancipiis habentur: ab
Liunionensibus verò, licet nullas illorum terras occupauerint
Mosci, sed perpetuę pacis vicinitatisque fœdere coniuncti ipsi
sint, tales occiduntur. Porro qui occidit, is vltra spolia cæsi, capit
à magistratu certam pecuniam. quippe parent Siracidi monenti,
ne vnquam credas inimico tuo, ne statuas eum iuxta te, ne con-
uersus ster in loco tuo, quibus consilijs si & nos obsecundasse-
mus, non arces neq; prouincias Seuerenses amisissimus. quibus-
cum defecerunt à nobis Mozaiski & Ossomacitz. hi enim rece-
pti inopes, descuerunt locupletes, aucti prouincijs administra-
tioni suę creditis. Est namq; hoc hominum genus dolosum, &
perfidum, ausquam sincera fide velarimo firmo. reuersi in pa-
triam ducesq; ue sui facti, vastarunt audacius regiones nostras. In-
ter perfugas Moscos, qui intempestis noctibus homines Vilnę
contrucidabant, & ex carcere suę gentis capriuos liberabant,
fuit vnus presbyter qui cancellarię regię clandestinè quęsita
exempla fœderum, decretorum, consiliorum, ad suum Ducem
mittebat. alius Eucharistiam, de quadam virginę inter commu-
nicandum seruata, causa magicarum prestigijs eruit. & cum
anno

Transfuga.

Mosci mali.

anno 1529. omnis Vilna deflagraret, confestim hoc istud sagax & sceleratum genus hominum, principi suo indicauit. ubi in templo cathedrali diui Stanislai, plumbo recti & fastigijs inauratis, multisque vasis aureis, argenteis atque gemmis ornati, conflagrarunt antiqua vexilla, in victorijs acquisita Roxolanorum, Moscorum, Alemanorum aliorumque populorum circiter trecenta, noua 12. quæ ibidem appensa erant, post victoriam de Mosciscis ad Orsam 1514. 8. Septembris, natali die Mariæ virginis: Cum caëtorum & captiuorum octoginta millia essent. Est enim à vastro illo homine transfugæ redeunt etiam inani & inerti constitutum præmium, seruo libertas, plebeo nobilitas, debitori obærato absolutio, scelerato impunitas. Est nobis insignis arx & oppidum Kionia. quæ tamen vt aliæ, negligitur, ex cuius promontorio multa alia videri loca, vulgatum est Roxolanorum prouerbiū: Princeps aliarum arcium & prouinciarum, ad amnem sita, campestres & syluestres hinc inde attingens regiones, habet fundos aded fertiles, & cultu faciles, vt duobus saltem aratri bobus idq; semel germinet copiosissimè. inculti etiam herbas proferunt, radicibus & culmis cibantes hominem: & arbores variorum nobiliumq; fructuum, atque vites. vix minimè agrestis racemorum grandium: labruscæ vltro in ripis quibusdam pullulant. Quercus & fagi veteres, vetustate excauatæ, examini-bus apum & fauis, colore & sapore iucundissimis redundant.

De Kionia.

Ferarum in syluis & campis tanta copia, vt bisontes, onagri, cerui, tantum pellium gratia mactentur, quorum caro ob nimiam abundantiam omnis abiicitur, præter spinam dorso pinguioris, damæ, apri contemnuntur. Dorcarum ea vis migrantium hyeme è campis in syluas, & æstate in campos, vt tunc singuli rustici mille occidant. Castores frequentissimi in ripis domicilia habent. Auium multitudo miranda, aded vt pueri verno tempore repleant scaphas ouis anatum, anserum syluestrium, gruum, cygnorum, deinde pullis earum referant viuaria. Aquilarum pullos caueis recludunt pennarum causa, sagittis aglutinandarum.

Ferarum multitudo.

Canes nutriunt carnibus ferinis & piscibus. nam incredibili multitudine turionum aliorumque grandium piscium, ex mari sursum in dulces aquas ascendunt, scaturiunt amnes. quo-

E

*Ingens vis
piscium.*

rum aliqui aurei appellantur, Præsertim Pripiecz. qui certo quodam loco apud Mozir, ad ostia fluuioli Tur, recenti vnda è fontibus emanante, repletur quotannis ad Kalendas Martias, tanta piscium multitudine, vt hasta inter eos immissa hæreat ac perferret recta, perinde si terræ infixæ foret. tanta est piscium densitas, quod nec ego crederem, nisi sæpe vidissem hauriri illinc pisces absque intermissione, repletique eis mercatorum exterorum die vno mille circiter currus, qui ad statum illud & anniuersarium tempus illò conueniunt.

Borysthenes.

Omnium autem qui ibi sunt fluuiorum, & maximus & fructuosissimus est Borysthenes, immensam copiam non piscium tantum sed aliarum etiam rerum Kiouix suppedicans. Cui ab Oriente supra Kiouiam iunguntur amnes Dessna, Siem aliique è prouincia Sevvierienfi & Moscouia. à Septentrione verò, Occidente & Meridie, illabuntur in eum Sos, Beresina, Prypiecz, Slorzesnia, Vffa, Teterenv, Rpfenv, aucti singuli fluuijs, Vechra, Propalcz, Iputz, Drutz, Bobr, Titvva, Pczit, Slucz, Oressa, Stir, Horinia, Piena, fluunt & alij multi de terris Lituaniæ, Rulsix, Voliniæ & Moscouiæ, deorsum atq; sursum, per quæ omnia deuehuntur Kiouiam pisces, carnes, pelles, mel & sal ex lacunis Tauricensibus, Kaczibiciovv appellatis, vbi singulæ naves implentur sale emto denis sagittis.

*Tartarorum
nauigatio.*

Est etiam Borysthenes omnibus Maiestatis vestræ prouinciis ad arcendos incurfus Tartarorum utilis. Nam & nauigantibus eo, infra Cerkasi obstant quædam limina vndecim locis, certa habentia nomina, hæc ardua & transuersa cautibus asperis eminent, quæ transiri nisi exoneratis nauibus non possunt, & propter excelsas & abruptas riparum rupes non potest accedi nec trajici, nisi quibusdam locis infra Cirkasi, ea appellantur Kermeczik, Vpsk, Hierbedeievvro, Massurin, Koczkosz, Tovvany, Burhun, Tyachinia, Oczakovv. quæ loca vel parua manu nauali obfessa, arcet à transitu maximas Tartarorum copias. Nam cum tranant vt solent absq; nauibus, equis adnixi, & inermes & nudi: profligantur ab ijs qui armati, nauiculis prouult ex insulis, arundinetis atq; salicetis.

Sed vt habent Precopenfes Borysthenem nostrum æstate sibi infestum,

infestum, ita hyeme commodum, quia tunc sublata nauigandi
 opportunitate, securè greges suos extra fossam in eiusdem amnis
 insulis & salicetis pascunt. Ideò illum melle & lacte fluere di-
 cunt. quippe qui supra per nemorosos & apiferos, infra per cam-
 pestres & pascuos means agros, suppediter accolis lactis mellis-
 que copiam. propterea ij persuasum habent, colenda sibi esse foede-
 ra, & societatem seruandam cum magno duce Lituaniae Borys-
 thenis Domino. qui amnis totus à summo ad imum fluit, scilicet
 & oriens & occidens per terras ditioris uerustae Lituanicae, iux-
 ta arces à me perlustratas, Viazma, Dorohobusz, Smolensko, Du-
 brovno, Orsa, Mohilevv, Rohaczovv, Bihovv, Reczicza, Lu-
 becz, Czornobil, Kiouv, Kanievv, Czerkaski & Dassovv, aliter
 Oczakovv. Vbi inuoluitur mari duodecim ostiis diuisus. quo-
 rum summitas dicitur Linien. Vnde haud procul ostia Dnestri,
 cognomen habent Vidouo, ab Ouidio poeta, qui ea in parte pon-
 ti exulasse creditur. Ita & Ilium seu Troiam quidam existimant
 fuisse in territorio Kiouienfi in campis fertilissimis, nemori-
 busq; amoenissimis. Vbi cernuntur monumenta, extantibus ad-
 huc multis ruinis, fornicibus, cryptis, pauimentis marmoreis, &
 magnorum murorum reliquiis: qui locus pridem desertus, sed ad
 habitandum commodissimus, vocatur nunc Torgouitza.

*Arces ad Bo-
rysthenem.*

*Ouidii exi-
lium.*

Mercimonijs quoq; exoticis affluit Kiouia. Quidquid enim
 gemmarum, holoserici, auri filati, bombycis, thuris, thymiamatis,
 croci, piperis, aliorumque aromatum ex Asia, Perside, India,
 Arabia, Syria fertur in Septentrionem, Moscouiam Plefcouiam,
 Nouogardiam, Sueciam, Daciam versus, non alia certiore, re-
 ctiore, & magis trita via quam ea quæ à portu ponti Euxini, hoc
 est, ab vrbe Cassa, per portam Tauricæ, & Tovvani, traiectum Bo-
 rysthenis, & inde per campos Kiouiam ducens, antiqua & sulco-
 rum suorum profunditate notissima est. Solent enim illac cre-
 bro proficisci exteri mercatores plerunq; mille numero, aggre-
 gati in cohortes Korouani appellatas, cum multis carpentis o-
 nustis & camelis clitellatis, à quibus insigne telonium antiqui-
 tus pendebatur progenitoribus Sacrae Maiestatis Vestrae, in tra-
 iectu Borysthenis ad Touani. vbi etiam hodie extat camera lapi-
 dea fornicata integra, quam & nostrates & Tauricani & Graeci,

*Iter merca-
torum O-
rientalium.*

Pœna scortorum.

balneum Vitordinum vocant. aiuntque excubasse ibi publicanum Magni Ducis Lituaniæ. qui telonium exigebat. quod si quis non soluisset, aut scortatus esse deprehensus fuisset, is confiscatis Kiouiaë bonis omnibus, multabatur. quæ lex Ossimicz-tyvo dicta, frænandæ salutatis Saracenicae causa sancita, & multis seculis seruata, haud pridem antiquari cœpit.

Quando verò mercatores duplicem Borysthenis traiectum fugientes, nec telonium Maiestatis vestræ pendere volentes, ommissa via antiqua ducente per ditionem Maiestatis vestræ, à porta Tauricæ deorsum digrediuntur, rectâ se campis inuis in Moscuiam ad Putiul cômittentes, vel ex hac redeunt, sic vt à quibusvis spoliuntur, etiam à latrunculis ibi oberrantibus.

Tum verò multa lucrantur Kiouienſes Præſides, publicani, mercatores, trapezitæ, naucleri, vectores, lixæ, caupones, nec ante hac de hoc querebantur, aut Moscus, aut Turca, aut Tartarus. Verum & tum commoda percipiuntur ex his Korouanis, cum interdum brumali tempore iter habentes per campos inuium, aggeribus omnes obruuntur atq; suffocantur.

Ita cōtingit vt tuguria Kiouienſia, alioquin satis superque frugibus, fructibus, melle, abundantia & carnibus piscibusq; sordentia redundant pretiosis fericis, gemmis, zobolis alijsq; pellibus, aromatibus, adeò vt viderim ibi fericum quam vilnæ linum, & piper sale vilius esse. Est etiam foelix & celebris Kionia hominum affluentia, nam ad Borysthenem, & alios in eum influentes amnes, multa sunt oppida populosa, plures villæ, quarum incolæ iam inde à puero assuescunt natare, navigare, piscari, venari: quorum alij vel patriam potestatem, vel seruitutem vel laborem, aut pœnas vel æs alienum cæteraûe fugientes: alij lucri vberioris, locique celebrioris gratia, præsertim verno tempore, in eam appellant. Cuius arciumque infra eam sitarum experti delicias, nunquam deinceps ad suos redeunt: ac breui tempore redduntur exercitatiores, cominus vsos, bisontesque feriendo. quibus vitæ periculis assueti, sunt animosiores. proinde facilius ibi habetur copia bonorum militum.

Pyrodimitus Moscovum dux,

Eadem fuit Russiaë Moscouiæq; ducum regia: in qua itidem Christiani facti sunt, quæ nunc quoque Basilicas habet vetustas & mar-

ē marmore polito, & alijs exoticis materijs, sumptuose ædificatas, plumbetis, æneis, quibusdā etiā inauratis laminis rectas. Sunt & monasteria opulentissima, maxime quod Beatæ Virgini Mariæ consecratum est. id in suis cryptis & cuniculis subterraneis habet multa sepulchra, in quibus sunt & cadavera integra & arida: quæ cum sanctorum esse credantur, magna veneratione à Ruthenis coluntur. nam quæ ibi corpora sepeliuntur, eorum ab hoc animæ salutæ futuræ creduntur. propterea omni præstantiori ex longinquis quoq; locis nobilitati, & sumptibus & eleemosynis magnis, sepulturæ ibi quærentur. Seruat & Moscorum dux non paruam pecuniam, quam ex fundis eiusdem monasterij in suam potestatem redactis, singulis annis colligit. Sed reddere id eo differt, quod hanc sedem, quæ ipsi cordi est, magnopere expetit, stirpem se esse Volodimiri hæredis Kiouix dictitans. non minus dolent illius homines, quod non possideant tam antiquam stemmatum sanctorumq; suorum cathedram.

Tot urbis commoda, habent etiam sua incommoda. nam incolæ eius haud tuti sunt à Tartaris, ex insidijs terminos eius attingentibus. tamen non tentant vi expugnationem illius. Est & aduenis periculum à febribus ex diurno somno, & piscibus atq; fructibus auidius sumtis, prouenientibus: equis autem eorum ex graminibus eluue pisculenti Borysthenis infectis. Segeres quoque sæpe corrumpuntur à locustis, ex maritimis locis venientibus. Nascuntur ibidem ad aquas & in syluis, ut apum ita aliorum examina insectorum, sanguini insectorum, ut bruchorum, culicum, mulcarum, potissimè à Kalendis Iulij.

EPITOME FRAGMINIS
Decimi.

RELIGIO seu lex est communis Tartaris cum Turcis atque alijs Saracenis, quæ Iudaismum olet, & hæresim quandam Nestorianam. Deum unicum & simplicem profiterur. Christum verò, sanctum Prophetam & iudicem mundi postremum, Virgine pura natum, sed non passum credit. Circumcisionem observat. Sed eam tam adulta ætate suscipit, qua Ismahel patriarcha illorum circumcisus erat. Orta autem hæc secta proditur in Mocha oppido Arabiæ, Anno salutis humanæ pene sexingentesimo, suggerentibus eam Iudæis, ibi post eversam Ierusalem degentibus, machinatione cuiusdam Sergii monachi & apostatæ nefandi, in perniciem Christianitatis. Ea edita per quendam Arabem idiotam, ingenii callidissimi, qui ex auriga vir & dominus vxoris suæ diuitis factus, ad principatum etiam inter suos aspiravit. quo conatu frustratus, se nuntium & prophetam Dei finxit, & idolatris Arabibus persuasit. Hæc lex quâ armis proferendam sibi esse existimant, ad eò fabulosa est, ut finem bonorum & summam voluptatem statuatur in voluptatibus, quibus scilicet beati gustu, tactu cæteribusque sensibus exterioribus, in futuro seculo explendi sint. Et tamen barbari in tali errore pecuino iactant se Dei proximi que amore, & operibus, quibus placatur Divina Maiestas, nos excellere. eamque ob rem propitium sibi esse Deum pollicentur, suarumque rerum statum, ut est hominum varitas, iugustiore indies facturum sperant.

Nos autem Christianos ob magnam rerum diuinarum negligentiam, & quas alius alium afficit iniurias, iniquitates, vituperant, rident, barbaros, exleges, nomen saltem Christi gerentes,
non

*Mahomes
legem fere
anno 621.*

non legem eius præstantes, conuiuijs incessunt, & sua indignos
 communione reputant. Iustitiam sanctè colunt. Religionem
 suam assiduo conatu propagant. Diem à precatione auspican- *Carimenia*
 tur, & precibus finiunt. quotidie mane, vesperi, & pomeridia- *Turcica &*
 nis horis orant: nulla, quo id minus agant, necessitate auocari *Tartarica.*
 se sinunt. non id opus in solos sacerdotes reijciunt: etsi illos sal-
 tem à precatione & lege interpretanda habent. quilibet pro se
 tam clericus quam laicus pariter, & clam & coram hominibus
 turmatim in cœtibus Deum confitentur. Semper sobrij, aqua lu-
 strali membra loti, terram in qua cum Deo loquuntur, imitati
 sacram scripturam pro sancta ducunt, & insternunt. nulli sedili-
 bus in fanis vtuntur. characteres, præscriptos & certos gestus ad-
 hibent, palmas ad cœlū expandunt, genua flectunt, incuruantes
 se vsque in terram, proni in faciem procidunt, toto corde & om-
 nibus membris orationi incumbunt, in qua nō valde multa ver-
 ba repetunt, sed hæc precipua: *Soli Deo immortalī Creatori cœli &*
terra, præter quem non est alius, honor & gloria in secula seculorum.

Precationi adiungunt ieiunium. affligunt enim totos dies a- *Ieiunium.*
 nimas suas non solum fame & siti, sed ab omni opere & verbis
 profanis abstinentes, nihil præter diuina curantes vsq; ad intem-
 pestam noctem, capientes cibum non ad luxuriam, sed ad virium
 refectionem. Ridet ieiunia nostra non fame, non siti, non ci-
 nere, non rerum diuinarum contemplatione, non vigilijs, non
 orationibus condita.

Sunt & in eleemosynis dandis liberales. neminem enim suo-
 rum vnquam mendicari, aut fame vel algore perire patiuntur.
 Adhibent tamen in hac beneficētia iudicium. nam non dant ijs
 qui eleemosynam in ingluuiem & luxū conuertant: sed paupe-
 ribus, debilibus, peregrinis, scholasticis, literis & ritibus Reli-
 gionis ipsorum cognoscendæ studentibus.

Arcana diuina scrutari nefas prophanumque esse existimant,
 nostram temeritatem execrantes, quòd quidam ex nobis de iu-
 dicijs & secretis diuinis, quæ magna abyssus vocantur, in suis
 commensationibus disputent, nomen Diuinum frustra vsurpent.
 Irridēt Tartari nostros Ecclesiast. seu prophetas, taxant tēpla su-

pellectilis, sed iliorum, ararum, simulacrorum, & Dei ad senectutem vergentis, & mulierem venustarum, lasciuia mouentium plena. quibus in sedilib. honoratioribus molliter recumbant, cum res diuina agitur, dormiant. iidem obscurioris conditionis homines à confessu arceant, in templa multis cincti stipatoribus veniant, eosdem antese, suam ostentantes superbiam stare sinant. at ne ipse quidem Tartarorum Tyrannus, ante quenquam apparitorem, stipatoremque in Synagoga stare, aut se præ vulgo illustriorem esse patitur. non vllam sedem quærit, quanto maior est, tanto se humiliorem præstat.

Nos æris pulsu, illi certis laudis diuinæ verbis ab vociferationibus ad templa se inuitant: nos quod in laudibus diuinis aures delectemus nostras buccinis, organis, harmonijs, verba precationis obscurantibus, & organis interea nostris naturalibus silentibus, reprehendunt.

Sacerdotes.

Quos habent sacerdotes ij, nec auari sunt, nec ambitiosi, neque voluptatibus, aut acquirendis possessionibus dediti, multo minus negotijs secularibus implicati: sed sunt frugi, mansueri, modesti, officij sui studiosi, religioni intenti, qui tantum præcitant, & legem interpretantur.

Taxantur etiam sacerdotes nostri non solum ab Ethnicis sed à vicinis nostris Ruthenis, quod vinum, quæ est res luxuriola, bibant, carnes manducant, neque habentes in se procreandi sibi simile appetentiam, vxores ducant. cum nemo continens esse, nisi id ipsi Deus dederit, queat. ab his abstinent cælibes monachi Græcorum. Porro habuisse antiquitus sacerdotes suas vxores, id ex multis Sacræ Scripturæ locis liquet. Leuit. 21. 3. Efd. 9. Dan. 14. Ezech. 44. Baruch. 6. Luc. 1. 10. 18. ad Titum 1.

Quod si nunc etiam nostri facerent, abstinendo ante triduum, cum vasa domini portanda essent: viuerent sanctius quam in fucato coelibatu delicati epulones. quos vri semper libidine aut concubinas alere, id est, vt Sophonias dicit, sanctum polluere necesse est. Et tamen nos in istos mercenarios officium laudandi Dei, nobis scil. græue, reijcimus: cum ij irritent potius suis prauis moribus, quam placent Deum. vices à nobis sibi delegatas, in vicarios negligentes reijciunt: ipsi interea ociosi & voluptatibus intenti,

intenti, vt fuci melapum, sic isti labores populi comedunt, epulantur, seq; vestiunt splendide. ad munia Ecclesiastica, multa simul, nondum adulta ætate, nec sua natura perspecta, temere aspirant. negotijs secularibus & profanis se immergunt.

Et licet olim sacerdotibus nefas erat habere partem possessionum cum populo Dei, præter Decimas: tamen nostri non contenti decimis, victimis, pro peccatis, primitijs, varijs quæstibus, *Quæstus sacerdotum.* quos à diuitibus, egentibus, nascentibus, nubentibus, ægrotantibus, morientibus, mortuis percipiunt: adhæc præter opima prædia, multarum simul Ecclesiarum regimina, iactura publica, contra ius & rationem appetunt. cum interim alibi potius quàm in his Ecclesijs, ad quas vt dicit Dominus, non per ostium sed tanquam fures & latrones ingressi sunt, non vocati viuant, eas laicis, negotiatoribus, lænonibus locent, vendant. multæ sunt, quæ nunquam viderunt suos pastores seu plebanos.

Si quis à Regni finibus fermè per omnem Lituaniam & Samagitiā atq; Rufsiam, in Ecclesijs prouetuum adeò bonorum, vt vna multos alere queat, suos quærat pastores, nulla inuenietur in qua pastor assidue habitat, aut eam crebro inuisit. Ideo vacillat ouium fides, friget Dei amor, cessant diuinæ laudes. Contra tales verò multis locis detonant diuina oracula. Sed nolo me sacerdotibus, quibus nos & subijcere & ostendere debemus, post tot genera hominum à me lacessitorum reddere infensum. satis sit hæc recensuisse. quibus in meliorem statum redactis, viuemus beatius, cum laude vestræ Regiæ, sed in primis Diuinæ maiestatis.

FINIS

FRAGMINVM MICHALONIS
Lituanici.

F

IOHAN. LASICII
Poloni,
 DE DIIS SAMAGITARVM
 CÆTERORVMQVE SARMATA-
 rum, & falsorum Chri-
 stianorum.

Item,
 DE RELIGIONE AR-
 meniorum.

*Amplitudo
 regni Polo-
 nici.*

SAMAGITIA mare attingit Balticum: cuius figura triangularis est. longitudo septuaginta milliarum Germanic. hanc separant fluuij: à Prussia Nemel, ab Curlandia regione Liuonica, Helingegau. quæ prouinciæ, aliæq; vsq; ad Borysthenem, in Pontum Euxinum illabentem, regis Poloniæ imperium agnoscunt. In ea regionis syluosæ parte, quæ ad Regiomontum, Academia, anno Christi 1544. 17. Augusti instituta, plurimum claret. Sunt antiqui Borussi: lingua, moribus ab ijs diuersi Germanis, qui hodie permixti Polonis, Prussiam incolunt.

*Origo Sama-
 gitarum.*

Tradunt veteres, maiores Samagitarum, (Zamagitis enim se ipsi vocant) Italos fuisse. Neronem Imperatorem de bellica expeditione cogitatem, illos etiam exfules Romanos, qui in Giaros sterili quadam insula habitabant, euocare in militiâ voluisse. Verum hos meru crudelitatis imperatoris consensu eorum à quibus bis teru euocabantur nauibus, ipsismet autem cæsis,
 ad

ad Pontum Euxinum appulisse. dehinc per saltus, vbi olim Romana venatio fuit, quicq; hodie magna ex parte excisi iam, Ruffiæ, Podoliæ, Lituanicæq; cognomina habent, vsq; ad mare Balticum, quod Ruffi, à Varetzgois quibusdam populis Liuonicis, *Mare Varetzgoie.* quibustum parebant, mare Varetzgoie appellant, penetrasse. rei huius vt idololatriam, gentisq; calliditatem, Romanæ similem: ita sermonem ex Latino quodammodo, barbaroq; cõflatum, indicium esse. Michalo fragmine quinto de moribus Tartarorum, & suorum Lituanorum, paulò hæc aliter refert. ait enim, clãssia Iulij Cæsaris ex Gallia in Britanniam nauigantis partem, cohortis tempestatibus, ad litus Samagiticum, vbi nunc est arx Ploteli, peruenisse, sæpeque etiam hodie iam illud ipsum litus, *Ploteli arx Samagistica.* naues nauigantium, vi ventorum eijsi solere. vbi Lituanorum progenitores, periculorum maris pertæsi, & prædis onusti, in tabernaculis ad focos, more militari, & adhuc in eadem Samagitia recepto, habitarint. vnde vltèrius progressi, iaczuingos atq; Roxolanos subegerint. Haud absurda coniectura. Nam & Zama- *Zamagitia terra inferior.* gitia, propter mare vicinum, & Lituaniam superiorem, terræ inferioris appellationem habet: & Lituanorù cum Samagitis idem propemodù sermo est, idem habitus, iidem mores, eadem ferme religio. Quæ regio cùm aquilonalis sit, tam parue sunt in ea media æstate noctis tenebræ, vt radij solis occumbentis excipiant orientè, tumq; plurimùm agricolæ segetes demetant suas. nempe quòd duab. ante meridiem horis, totidemq; post, solis æstus *Solis ingens æstus.* ferre in agris messorum nequeant. Et licet vix antè, quàm trib. post Pentecosten hebdomadis, agros conserant: tamen id ardor celestis efficit, vt eodem quo & apud nos tempore, messis fiat: æstas haud diu duret. similis in Moscouia feruor, (mirandam diuinam prouidentiam) sex hebdomadis, frugibus maturitatem adfert.

Secus fit in Irlandia vltra Sueciam, sub ipso polo. ibi enim sex mēsum dies est, totidem est nox. cuius tenebras focus perennis dispellit. qui locus abest à Stokholm metropoli & regia Sueciæ, trecentis milliaribus Germanicis. Id Iohannes tertius, Rex Suecorum, qui nunc rerum potitur, cuiq; sua dirio bene nota est, cuidam medico, is autem mihi narrauit. Sita est Stokholm in ipso littore, trans mare Balticum, è regione Samagiticæ.

Ceruifia.

Solum Samagiticum fertile quidem est, sed cultores eius pigri, nec alijs quam ligneis, superstitione quadam, in arando vtuntur vomeribus. Idcirco inopia panis laborant, cuius loco rapis tostis, quæ minori labore proueniunt, & instar humani capitis nascuntur, vesci soliti. His verò absumtis, ad panem comedendum se conuertunt. Mellis albi, lactis, butyri, pecoris diuites, pinguib. pascuis felices. Nec eis pisces defunt. Potus, hydromel & ceruifia est. Hæc in vasis, ex corticib. factis, positis intus saxis feruidis, ex aqua, frumento, lupulo, vna nocte cocta, protinus fæces accipit, posteroq; die bibitur. percommoda alui purgandæ ratio. Præcipui cornibus vrorum ornatis (boues sunt syluestres, valde feroces) pro poculis vtuntur: strenuos compotatores, cantharo hydromelis, indusio, mantili, manicis, sudariolo, seu re-quauis alia operis domestici libenter donant. quib. ceruifia non est, ij aquam bibunt, præceri, agiles, animosi, robusti, ad arma prompti.

*Samagitia
annosi.*

Viuunt autem vulgo centum annos. sunt enim frogales, & modicis exercitijs dediti.

Wladislai Iagiellonis Polonorum Regis opera, Anno humanæ salutis 1413. (Lituanii aut. m. 1387.) Christiana religione initiati sunt. quibus episcopum Miednicij præfecit. duodecim parocos dedit. dandis pecunijs, pannis cæruleis, pileisq; rubris, iuxta montem Schattia, ad baptismum amplectendum illi exiit. Vbi monacho regio, de mundo Adamoque à Deo creatis concionante, vnus illorum hisce verbis Regem compellauit: *Mentitur inquit, ô Rex, hic homo, non admodum senex, multi enim nostrum centesimum annum superauerunt: tamen hac minime recordantur. eadem illi pueris qua senibus cæli conuersio, eadem temporum vicissitudo, idem cursus & fulgor syderum fuit. Cui Rex, officio & ipse concionatoris fungens. Verum ais, inquit: nec falsum sacerdos, qui non sua etate, sed multis ante seculis mundum diuina mandatu ex nihilo extitisse dixit.*

Res pecuaria.

Rei pecuariæ adeo sunt studiosi, vt vnus agricola sexaginta, alius duplo plus, paullo minus alius cornuti pecoris, præter oues & capras alat. Equi illorum paruuli: ob nimium opiorum frigus: sed tamen robusti, quorum vno, Anno Domini 1554. duobus florenis Vilnæ in Lituania emto, & trahæ iuncto, vectus.

vestis sum cursu celeri vsque Cracouiam, 120. mil. Germanicarum. Fœminæ pecori curando, viri agris colendis dant operam. iidem deni aut viceni, plures vel pauciores, in vno tugurio lino, lanam, cannabim pestunt, nent, texunt, vestes conficiunt. *Linum.* Quicquid horum superest, id Rigam vel Regiomontum, hinc in Hollandiam, pretio tolerabili mittunt. lino enim maximè & cannabi, agros suos complent. Dispersè per sylvas, campos degunt. rara oppida, nec pagos nimium multos, arces autem munitas nullas habent. quorum fenestræ meridiem versus spectant. Studio Sigismundi Augusti Regis, anno 1572. 7. Iulij mortui, in cœtus & societates conuocati. *Mapalia.* Mapalia, quæ turres appellant, sursum angusta, atque quâ fumus & fœtor exeat, aperta, ex ignis, asseribus, stramine, corticibus faciunt. in his homines cum omni peculio, in pavimento tabulato stante, habitant. ita paterfamilias omnia sua in conspectu habet, & feram noxiam, & frigus à pecore arcet, ad ostium cubat, de astro foci custodia commissa, ne vel ignis damnum domicilio det, vel prunæ nocte extinguantur. Vbi crebrò accidit, vt vel sus vel canis ex olla in foco stante, carnes auferat: aut rostrum, aqua feruente, lædat. Qui in pagis degunt, ii caulas separatas ab æstuariis habent. Tam hi quàm illi plumis concisis, culcitrâs farciunt. quæ non possunt non pun gere, & vigilantem reddere cubantem. Paterfamilias, mactatis autumnô auibus domesticis, iis quæ pecudibus ac bobus, quos se brumæ tempore non posse alere animaduertit, genio cum suis indulget: quæquæ supersunt, ea doliis inclusa, matrimis vendit. foras egressus, alcem, aprum, ceruum, auem, sciurum, bombardam, venabulo, balista, arcu conficit. Sunt enim iaculatores & sagittarii præstantes. in quorum curribus nihil omnino ferri inuenias. omnia lignea, rotæ ex radicibus arborum inflexis, quas procul audias venientes, axibus, quod eas non illinant, stridentibus. *Fera.*

Virgo nō antè nubit, quàm triginta annos, aut minimum 24. *Virgines.* expleat: & ipsa manibus suis, aliquot corbes vestium, omnibus cum sponso venientibus dispartendarum parat. tum enim dat singulis, vel indusium, vel mappam, vel mantile, vel texta è lana ubialia, vel chirothecas. hæc in agrum non prodit, ni prius pa-

Pudicitia.

rentibus inferuiat, & in omnibus morem gerat. idem facit filius, ac præmissi qui eam in matrimonium petat, primum omnium, num progenitoribus sit morigera, rei; familiaris studiosa, considerant. Et viri & sceminae, sunt amantissimi honesti, rarissima apud eos homicidia, furta, stupra, incestus. puella stricto persequitur cultro se ad impudicitiam sollicitantem. quæ duobus, ante & retrò pendentibus de zona tintinnabulis, nocte autem semper cum face incedit. quibus rebus monentur parentes, ubi sit, quid uer agat filia. Pater filio uxorem quærens, nec formam nec dotem spectat, satis esse ducens dotatam, si sit morata. quæ succi plena atq; adulta, magna cum læticia, in domum foceri inducitur.

Præfetti.

Præfectos, quos Ciuonias vocant, non adeunt, quin ipsis aliqua munuscula adferant. Summus toti regioni, dum uiuit, præest Lituanicus Senator. hodie est vireximus Iohan. Kisaka Palatino Vitepscensi natus. inter eos qui minoris dignitatis sunt, fuit Iacobus Lascouius, Polonus nobilis, tractus Calisicensis, ex quo hæc percepi: qui in hisce hominibus piè erudiendis, & in certa loca cogendis, Sigismundi Augusti iussu, plurimum operæ impendit. cui Deum Vnum prædicanti, respondebant idololatæ: *Quid tu nobis Vnicum Deum, quasi omnibus nostris potentior inculcas? plus vno multi possunt, plura plures agunt.* Idem agros illorum ad 40. iugerum millia dimensus est. horum tria vni rustico assignata, præter alia minutiora commoda, quinq; florenos fructus annui Regi adferunt.

Sylva.

Iussi autem à Lascouio arbores excindere, inuitissimi id, nec prius, quam ipsemer inchoaret, fecerunt. deos enim nemora incolere persuasum habent. Sequitur persuasionem effectus. nam in syluis illorum horrenda quædam visa ac spectra, tam aurib. quam oculis spectantium sese offerunt. Tum vnus inter alios percontari, num etiam decorticare arbores liceret. annuente præfecto, aliquot magno nisu hæc repetens decorticauit: *Vos me meis auferibus, galli, gallinaceis spoliastis: proinde & ego nudas vos faciam.* credebat enim demens deos rei suæ familiari perniciosos, intra arbores & cortices latere. Quorum tantus penè est numerus, quantus aliorum apud Hesiodum. Nam præter eum, qui illis est Deus Auxtheias Vissagistis, Deus omnipotens atq; summus, permul-

Dii.

tos Ze-

- tōs Zemopacios, id est, terrestres ij venerantur, qui nondum verum Deum Christianorum cognouerunt. Percunos Deus tonitrus illis est. quem cœlo tonante, agricola capite detecto, & succidiam humeris per fundum portans, hisce verbis alloquitur: *Percune deuaito niemuski vnd mana, dievnu melsu tavvi palti mieffu. Cōbibe te inquit Percune, neue in meum agrum calamitatem immittas. ego verò tibi hanc succidiam dabo.* Verum postquam nymbus præterit, carnes ipse absumit. Percuna tere, mater est fulminis atque tonitru: quæ solem fessum ac puluerulentum, balneo excipit: deinde lotum & nitidum, postera die emittit. Audros deo, maris cæterarumque aquarum cura incumbit. Algis, angelus est summorum deorum. Aufca, dea est radiorum solis vel occumbentis, vel supra horizontem ascendentis. Bezlea dea vespertina, Breksita tenebrarum. Ligiczus, is Deus esse putatur, qui concordia inter homines, & auctor est & conseruator. Datanus donator est bonorum, seu largitor. Kirnis cærafos arcis alicuius secundum lacum sitæ curat. in quos, placandi eius causa, gallos mactatos iniiciunt, cæreosque accensos in eis figunt. nimirum sicut ille auarus Euclio apud Plaur. in Aul. ture ac corona laris gratiâ aucupabatur:

Nunc tusculum emi, & hæc coronas florea,

Hæc imponentur in foco, nostro lavi:

Vt fortunatas faciat nata nuptias.

Kremata porcorum ac suum est Deus. cui similiter focos excitant, & ceruisiam super eas fundunt. Pizio iuuentus, sponsam adductura sponso, sacrum facit. puellæ quoque quendam Gondu adorant & inuocant. Modeina & Ragaina sylvestres sunt dii: vti Kierpiczus huiusque adiutor Siliniczus, musci in syluis nascentis: cuius in ædificiis magnus apud illos est vsus. huic etiam muscum leſturi sacrificant. Tavvals Deus, auctor facultatum. Orthus lacus est piscosus quem colunt, quemadmodum & Ezernim lacum Deum.

Sunt etiam quædam veteres Nobilium familiæ, quæ peculias colunt deos. vt Mikutiana Simonaitem, Michelouiciana Sidzium, Schemieriana & Kiesgaliana Ventis Rekiçziouum, aliarumque alios. Kurvaiczin Eraiczin agnellorum est deus, est & Gardunichis custos eorundem recens editorum. Priginsitis hic est.

qui murmurantes exaudire putatur. iubent igitur ut quis sum-
misso murmure, hoc vel illud loquatur, ne clamantem Prigristi-
tis audiat. Derfintos pacem conciliat, ut & Bentis is creditur, qui
efficit, ut duo vel plures simul, iter aliquò instituunt. Lavvkpati-
mo ituri aratum vel sarum supplicat. Priparscis est, qui augere
nescientes existimatur. Ratainicza equorum habetur deus, ut
Walgina aliorum pecorum. Kriksthos cruces in tumulis sepul-
torum custodit.

*Divinatio-
pes.*

Sunt & omnium auguriorum, diuinationumque obseruantes,
habentq; Apidome mutati domicilij deum. nato cuiusvis gene-
ris, vel cæco vel debili pullo, actutum sedes mutantur. Quin i-
pse quoque rex Wladislaus, gente Lituanus, has à matre super-
stitutiones didicerat, ut eum diem infaustum sibi futurum crederet,
quo primùm calceum sinistrum fortuitò acceperat, ad hoc mo-
uebat se interdum in gyrum stans pede vno, foras è cubili prodi-
urus, quorum similia multa obseruantur ab Samagiris. Ita olim
Germani, Plutarcho in Caio Cæsare teste, nò ante prælium cum
hoste committebant, quàm noua luna fulsisset. Et nostrum qui-
dam infelicitè se venaturos sibi persuadent, si domo egressis
mulier occurrat, seu quis certum numerum capiendorum lepo-
rum, vulpium, luporum nominet. Krukis suum est deus, qui reli-
giosè colitur ab Budraicis, hoc est, fabris ferrarijs. Lasdona auel-
lanarum, Babilos apum dii sunt, hunc Rusi Zosim cognomi-
nant. Sunt etiam deæ, Zemina terrestris, Austheia apum. utræq;
incrementa facere creduntur: ac cum examinantur apes, quò
plures in alueos aliunde adducant, & fucos ab eis arceant, ro-
gantur.

*Mellis co-
pia.*

Nusquam autem vel candidius mel est, vel minus cæræ habet.
vnde illæ massæ cæræ, quæ nauibus in Belgium, Galliam, Hi-
spaniam deportantur. Præterea, sunt certis agris, quemadmo-
dum nobilioribus familijs, singulares dei. videlicet Deuoiris a-
gri Poiurskij, Vernstis Retovskij, Guboi ac Tyverticos Sara-
kovskij, Kirnis Plotelscij. Vielona Deus animarum. cui tum
oblatio offertur, cum mortui pascuntur. dari autem illi solent
frixæ placentulæ, quatuor locis sibi oppositis, paululum discif-
sæ. eæ Sikies Vielonia pemixlos nominantur. Warpulis esse
puta-

putatur, qui sonitum ante & post conitru, in aere facit. Cæterum quid agant Salaus, Szlotrazis, Tiklis, Birzulis, Siriczus, Dvvar-gonch, Klamals, Arlaibos, alijque eius generis, non libenter id Christianis aperiunt. Opitulatores illos hominum esse, ideoque invocandos persuasum habent. Numeias, vocant domesticos. *Dii domi- fici.* ut est Vblanicza deus, cui curæ est omnis supplex. Dugnai dea, præ- est farinæ subactæ. Pesseias, inter pullos omnis generis recens natos, post focum later. Tratitas Kirbixru, deaster est, qui scintillas tugurii restinguit. Alabathis, quem linum pexuri in auxilium vocant. Polengabia diua est, cui foci lucentis administratio creditur. Aspelenie, angularis. Budintaia, hominem dormientem excitat. Matergabiaz deæ offertur à femina ea placenta, quæ prima è massa sumpta digitoque notata, in furno coquitur, hanc post, non alius quàm paterfamiliâs, vel eius coniux comedit. Simili modo Rauguzemapati offerunt, posteaque ebibunt, primum vel ceruissæ vel aquæ mulsæ, è dolio haustum. quem Nulaidimos, illum autem primum è massa exemptum panem, Tasvyrzis cognominant. Eidem ceruisiario deo offert, id est, præbabit paterfamiliâs ceruissæ, post fæces acceptas intumescens, spumantem pateram, tum demum & alii hauriunt. Si is absit, mater id familiâs facit. Luibegeldas diuas venerantes, ita compellant: *Luibegelda per mare porire sekles gillie skaute. Vos dea transmissistis ad nos omnia semina siliginea, in putamine glandis.*

Eadem turba agrestis, ut est auctor Alexander Gvagninus, in *Festum post collectas fruges.* Sarmatia, sub finem mensis Octobris, frugibus planè collectis, solenne quoddam sacrificiû, eo modo celebrat. nam omnes ad sacras epulas coacti, mensæ fœnum, postea panem, ac ex utraq; parte duo vasa ceruissæ plena imponunt. deinde adducta utriusque sexus domestica animalia, sue, gallo, anseri, vitulo, & si quæ sunt alia, hoc ritu mactant. primus augur, certa verba prolocutus, animalis caput cæteraque membra fuste verberat: quem turba idem agens, ac hæc dicens sequitur: *Hæc tibi ô Zemienik deus gratias agentes offerimus: quod nos hoc anno incolumes conservaris, & omnia nobis abunde dederis. idem ut & in posterum facias, te oramus.*

Antequam verò ipsi comedant, uniuscuiusque; ferculi portionem abscisam, in omnes domus angulos, ista dicentes abijciunt:

G

Prussi trucidati.

Accipe ô Zemiennik grato animo sacrificium: atq; latus comede. Cum de-
mum ipsi quoq; prælautè epulantur. qui ritus etiam in nōnullis
Lituanie atq; Rusiæ locis obseruatur, ac Ilgi dicitur. fieri id sa-
crum Lascouius ait postridie festi omnium sanctorum. qui dies
est secundus Nouembris. quo die Samagitæ, Prussis, quibus erant
oppignerati, quiq; in terra ipsorum fuere, excisis, Vitoldo duci
Lituanie, (qui diem obiit 1430. 27. Octob. Wladislai Iagiello-
nis, patruelis frater) sese ultro subiecerunt. Tercio post Ilgas die,
deum Vvaizganthos colunt virgines, vt illius beneficio, tam lini
quàm cannabis habeant copiam. vbi altissima illarum, impleto
placentulis, quas Sikies vocant, sinu, & stans pede vno in sedili,
manuq; sinistra sursum elata, librum prolixū, vel tilie vel vlmo
detractum (ex quo etiam calceos contextunt) dextra verò crate-
rem ceruicie, hæc loquens tenet: *Vvaizganthos deuaite auging mani
linus teip ilgies, ik mani, nie duok munus nogus eit hi. Waizganthos, inquit,
produc nobis tam altum linum, quàm ego nunc alta sum; néve nos nudos
incedere permittas.* post hæc craterem exhaurit (nam & foemine
bibaces sunt) impletumq; rursus, deo in terram effundit, & pla-
centas è sinu eicit, à deastris, si qui sint Vvaizgantho, comedend-
as. Si hæc peragens, firma perster, bonum lini prouentum anno
sequenti futurum, in animum inducit. Si lapsa, pede altero nita-
tur, dubitat de futura copia, fidemq; effectus sequitur. Iisdem fe-
riis, mortuos è tumulis ad balneum & epulas inuitant: totidem-
que sedilia, mantilia, indusia, quot inuitati fuerint, in tugurio
eam ad rem præparato ponunt, mensam cibo, potu onerant. de-
hinc in sua mapalia reuersi, triduum compotant. quo exacto, illa
omnia in sepulcris, potu perfusis, relinquunt. tandem etiam ma-
nibus valedicunt. Interea hæc ij auferunt, qui in syluis arbores
cineris causa, quo fullones transmarini carere nequeunt, combu-
runt, & asseres faciunt, nauium materiam, in Oceanum mitten-
dam. consimili huic errore, Christiani, seculo beati Augustini, in
cœmiteriis apud memorias defunctorum, vt idem epistola 64.
ait, comestabantur.

Linum
superstitio.

Veri quoq; Liouones hoc tempore, qui dura Germanorum ser-
uitute premuntur, monumentis mortuorum cibum, potum, se-
curim, & nonnihil pecunie, hac cum nænia imponunt: *Transi in-*
quit

quit & miser ab hoc rerum statu, in mundum meliorem. Vbi non tibi Germani amplius, sed tu illis imperabis. habes arma, cibum, viaticum.

Cum autem nimia ætatis breuitas, fruges demessas, planè sicari non sinat, fit hoc sub testis ad ignem. Tum verò precandus est illis hisce verbis Gabie deus : *Gabie deuaite pokielki, garunuleiki kirybixstu. Flammam inquit eleua, at ne demittas scintillas.*

Smik Smik Perleuenu. hunc deum Litواني vere araturi, venerantur. prima agri lyra vomere facta, huius ipsius est. quam huic qui illam duxit, toto anno transgredi haud licet: alioquin diuum sibi infensum haberet.

Skierstuvves festum est farciminū. ad quod deum Ezagulis ita vocant: Vielona velos atteik musmup vnd stala. *Veni, inquit, cum mortuū, farcimina nobiscum manducaturus.*

Aitvvaros est incubus, qui post sepes habitat. id enim verbum ipsum significat.

Kaukie, sunt lemures, quos Rusi Vboze appellant: barbatuli, altitudine vnus palmi extensi : ijs qui illos esse credunt conspiciui: aliis minimè. his cibi omnis edulii apponuntur. quod nisi fiat, ea sunt opinione, vt ideo suas fortunas (id quod accidit) amittant : nutriunt etiam quasi deos penates, nigri coloris, obesos & quadrupedes, quosdam serpentes, Giuoitos vocatos. hos timore perculsi, dum exantris ædium ad pastum appositum prorepunt, seq; pasti in ea recipiunt, aspiciunt & colunt. Si quid infortuni accidat cultori, serpentem malè fuisse tractatum censent.

Srutis, & Miechutele, colorum dij sunt : quos in syluis, colores ad lanam tingendam quærentes venerantur.

Isti sunt pluresq; alij vulgi Samagitarum dij, quemadmodum apostolus, Sunt inquit dij & domini multi, 1. Corin. 8. at Christianorum Vnus Deus est, Pater Filius & Spiritus Sanctus. in cuius nomine sacrum Baptisma sumitur, & in quem, iuxta formulam symboli Apost. creditur, qui personis discreti, essentia vnū sunt. omnia quæ hæc mundi machina continet, fecerūt, neq; posthæc oriantur: Pater inquit meus vsq; adhuc operatur & ego operor.

Et tamen permulti sunt Christiani, qui hoc vnico omnipotenti numine minimè contenti, & tam Samagitas quàm veteres idololatrias imitati, alios sibi ipsis adiutores finxerūt. Iohannes enim

& Paulus superstitiosa opinione illorum, quæq; noxia à segetib. auerit. Ignis Agathæ, ceu Vestæ datus est curādus. Florianus miles, incendia restinguit. vt quidem hæc lib. de Origine erroris recenset Bullingerus. Nicolaus, quasi alter Neptunus, maris curam gerit. idem à periclitantibus, iis vocibus excitatur: O sancte, Nicolae, nos ad portum maris trahe. eidem sacella in littorib. consecratur. huius collega est, gigas Christoph. Canitur & B. Virgini, exortis procellis istud carmen: Aue maris stella, Dei mater alma. Et, Salue Regina misericordie, vita & spes nostra. ad te clamamus. Vino præest Vrbanus. Rubiginem frumētī purgat Iodocus. Brucos depellit Magnus. Anseres curæ sunt sancto Gallo, oues Vendelino, equi Eulogio, boues Pelagio, porci Antonio. alia nomina in alijs regionibus, harum similiumq; rerum ficti curatores habent. Gertrudis mures à colis mulierum abigit. Literarum studiosi Catharinam Virginem Alexandrinam, veluti alteram Minervam, alii verò Gregorium, quasi Mercurium colunt, ac huius die festo primū, suos natos, in scholas mittunt. Pictores Lucā, Medici Cosmam & Dānianum, fabri Eulogium, calcearij Crispinum, Sarctores Gutmanū, figuli quendam Goaram, venatores Eustachium ciuem Romanum, scorta Aphram & Magdalenam inuocant. supplicant alij alijs, ac in periculis vitæ constituti, vota illis nuncupāt: in hos tutelam sui reijciunt. Imploratur in pestilentia, vt olim Apollo, Sebast. in morbo Gall. Rochus in febris Petronella, in dolore capitis Ita: dentium Apollonia, in partu Margarita, quemadmodū quondam Iuno ac Lucina. Ioh. Euang. à veneno conseruat. Wolphgang. contractorū Medicus est. Romanus Dæmoniacos soluit. Marcus mortem repentinam auerit. Martinus miseriam. quem & ego puer hisce verbis inclamabam: *Martine Sancte Pontifex, sis miserorū opifex. ser opem tuā famulis.* Leonhard. victorum compedes rumpit. Vincentius amissa restituit. Valentin. comitiali morbo laborantes sanat. quapropter nos epilepsiā, Valen. morbū vocamus. Susanna ignominia arcet. Otilia oculis ægrotorū medetur. collo præsidet Blasius, scapulis Laur. Erasmi venter est torus. Nicolao apud nos gregis est custodia inuncta. Andreas, vigilia festi sui inuocat à ieiuniis puellis, futuros illarum viros præmonstrat. Barbara à cædib. bellicis conseruat.

quocir-

quocirca tum à nostræ gentis hominibus in auxilium magnis clamoribus elicitur. inuocatur & virgo Maria. cuius carmen, Deipara vocatum, ab ijs qui in bellum proficiscuntur decantatur, legibus additum nostris. Adeo etiam periculossimus temporibus, Deus seruator omnium, suo honore fraudatur.

Præterea sunt patroni terrarum constituti, non diuina, sed humana voluntate. Stanislaus Polonorum, Albertus Prussorum, *Defensores* Nicolaus Moscorum, Martinus Germanorum, Iacobus Hispanorum, Dionysius Gallorum, Petrus, Paulus Romanorum, Marcus Venetorum, tres magi Colonientium, Ambrosius Mediolanensium, virgo Maria & Ladislaus Hungarorum. quod etiam aurei nummi testantur. at quis non vider, quomodo ijs suas provincias tueantur?

Ridet hæc suauiter in Naufragio Erasmus Rot. minimè Lutheranus. Quamobrem tu, inquit, nullius diui præsidium implorasti? Quia spaciosum est cælum, respondet alter. Si cui diuo commendaro meam salutem, puta sancto Petro, qui fortasse primus audiet, quòd adstet ostio, priusquam ille conueniat Deum, priusquam exponat causam, ego iam periero. rectà adibam ipsum patrem, dicens: Pater noster qui es in cælis. nemo diuorum illo citius audit, aut libentius donat quod petitur.

Verùm cum omnis historia quoquo modo scripta deleat, *Historia delectat.* non pigebit lectoris causa de moribus nostrorum Sarmatarum plura adscribere. Hæc igitur Iohannes Melerius Archipresbyter Ecclesiæ Liccensis in Prussia, Anno salutiferi partus 1553. ad Georgium Sabinum poëtam, litteris prodidit. quæ etiamnum multis in locis obseruantur. Die Georgij sacrificium faciunt Pergrubrio. qui florum, plantarum omniumque germinum deus creditur. Sacrificulus enim, quem Wurschaiten appellant, tenet dextra obbam ceruissæ plenam, inuocatoque dæmonij nomine, decantat illius laudes. Tu, inquit, *abigis hyemem, tu reducis amantissimam veris, per te agri & horti vigent, per te nemora & syluæ frondent.* hæc cantilena finita, dentibus apprehendens obbam, ebibit ceruissam nulla adhibita manu: ipsamque obbam, ita mordicus eporam, retro, supra caput iacit. quæ cum è terra sublata, iterum impleta est: omnes quotquot adsunt, ex ea bibunt ordine, atque in laudem

Plura de diis Sarmatæ.

Pergrubrij hymnum canunt. postea epulantur tota die & choreas ducunt.

Similiter, quando iam segetes sunt maturæ, rustici in agris ad sacrificium congregantur. quod lingua Ruthenica Zazinek vocatur, id est, initium messis. hoc sacro peracto, vnus è multitudine electus, messem auspicatur, manipulo demesso, quem domum adfert. postridie omnes, primò illius domestici, deinde cæteri quicunque volunt, messem faciunt. facta autem messe, solenne sacrificium pro gratiarum actione conficiunt. quod Ruthenica lingua Ozinek, id est, consummatio messis dicitur. in hoc sacrificio, Sudini Borussiae populi, apud quos succinũ colligitur, capro litant. congregato namq; populi cœtu in horreo, adducitur caper. quem Vvurschaites mactaturus, imponit victimæ vtramq; manum, inuocatque ordine dæmones, quos ipsi deos esse credunt. videlicet Occopiruum, deum cœli & terræ, Antrimpum maris, Gardoeten nautarum, Potrympum fluuiorum ac fontium, Piluitum diuitiarum, Pergrubrium veris, Parguum tonitruum ac tempestatum, Pocclũ inferni ac tenebrarum, Pocollum aëreorum spirituum, Purscetum sacrorũ lucorum tutorem, Aufcũtum incolumitatis & ægritudinis, Marcoppolum magnatum & nobilium, Barstuccas, quos Germani Erdmenlin, hoc est, subterraneos vocant. His inuocatis, quotquot adsunt in horreo, omnes simul extollunt caprum, sublimemq; tenent, donec canatur hymnus. quo finito, rursus eum sistunt in terra. Tum sacrificulus admonet populum vt solenne hoc sacrificium, à maioribus piè institutum, summa cum veneratione faciant, eiusque memoriam religiosè ad posteros conseruent. Posthæc mactat victimam, sanguinemque patina exceptum dispergit; carnem verò tradit mulieribus, eodem in horreo coquendam. quæ interea dum caro coquitur, parant è farina siliginea placentas. quas non imponunt in furnum, sed viri focum circumstantes, hinc illinc per focum iaciunt absque cessatione, quoad indurescant & coquantur. his peractis epulantur atque helluantur tota die ac nocte, vsque ad vomitum. deinde summo mane extra villam progrediuntur. vbi reliquias epularum certo in loco

*Inuocatio
deorum.*

Victima.

loco terra operiunt, ne vel à volatilibus, vel à feris diripiantur. postea suam quisque domum reperit.

Cæterum ex omnibus Sarmatiæ gentibus, Borussis, Liuonibus, Samagitis, Russis, multi adhuc singulari veneratione colunt Putscerum, qui sacris arboribus & lucis præest. is sub sambuco domicilium habere creditur. cui passim homines litant, pane, ceruisia aliisque cibis sub hac arbore positis, precantes eum ut placatum efficiat Marcoppolum, deum magnarum & nobilium, ne graui seruitute ab illis premantur: utque sibi mittantur Barstuccæ, quibus in domibus ipsorum viuentibus, credunt se fieri fortunatiores. His ipsi collocant

Penates.

vesperi in horreo super mensam, mappa stratam, panes, caseos, buryrum & ceruisiam. nec dubitant de fortunarum accessione, si mane hos cibos absumptos reperiant. Quod si aliquando intactus cibus in mensa remanet, magna

anguntur cura, nihil non aduersi intuentes. Eadem gentes colunt spiritus quosdam visibiles, qui lingua Ruthenica

Cultus spirituum.

Coltræ, Græca Cobili, Germanica Coboldi vocantur. Hos habitare credunt in occultis etiam ædium locis, vel in congerie lignorum. Nutriūtque eos lautè omni ciborum genere, eo quod afferre soleant altoribus suis frumentum, ex alienis horreis furto ablarum. Cum verò hi spiritus alicubi habitare atque alii cupiunt, hoc modo suam erga patremfamilias voluntatem declarant: in domo congerunt noctu segmenta lignorum, & mulctris lacte plenis imponunt varia animalium stercorea. Quod ubi paterfamilias animaduenerit, nec segmenta dissipauerit, nec stercorea è mulctris eiecerit, sed de inquinato lacte cum omni sua familia comederit, tunc illi apparere permanereque dicuntur. Præterea Litواني & Samagitiæ in domibus sub fornace, vel in angulo vaporarij ubi mensa stat, serpentes fouent. quos numinis instar colentes, certo anni tempore precibus sacrificuli, euocant ad mensam. Hi verò exeuntes per mundum lintecolum conscendunt, & super mensam morantur. Vbi delibatis singulis ferculis, rursus discedunt, seque abdunt in cauernis. Serpentibus digressis, homines læti fercula prægustata comedunt, ac sperant illo anno omnia

Serpentum.

prosperè sibi euentura. Quod si ad preces sacrificuli, non exierint serpentes, aut fercula apposita non delibauerint: tum credunt se anno illo subituros magnam calamitatem. Adhuc eadem gentes habent inter se sortilegos, qui lingua Ruthenica Burti vocantur. ij Potrumpum inuocantes, cæram in aquam fundunt, atq; ex imaginibus inter fundendum expressis, pronuntiant & varicinatur, de quibuscunq; rebus interrogati fuerint. Noui ipse mulierculam, quæ cum diu reditum filij absentis expectasset, ex Borussia in Daniam profecti, cōsultuit super eo sortilegum. à quo edocta est, naufragio illum periisse. cæra enim in aquam fusa, expressit formam fractæ navis, effigiem resupini hominis iuxta nauim fluitantis. Apud Samagitas est mons ad fluuium Neuuasam situs, in cuius vertice olim perpetuus ignis à sacerdote conseruabatur, in honorem Pargni, qui tonitruum & tempestatum potens esse, à superstitiosa gente adhuc creditur.

Hactenus de sacrificijs. nunc de ritibus nuptiarum ac funerum, non minus ridicula quàm superstitiosa narrabo.

Ritus nuptiales.

Apud Sudinos, Curonenses, Samagitas, & Lituanos nobiles puellæ multris in locis gestant tintinnabulum. quod funiculo alligatum, è cingulo dependet vsq; ad genua, nec ducuntur, sed rapiuntur, in matrimonium, veteri Lacedæmoniorum more à Lycurgo instituto. rapiuntur autem non ab ipso sponso, sed à duobus eius cognatis. ac postquam raptæ sunt, tunc primùm requisiti parentum consensu, matrimonium contrahitur. Cum nuptiæ celebrantur; sponsa ter ducitur circa focum: deinde ibidem in sella collocatur, super quam sedenti, pedes lauantur aqua. qua lectus nuptialis, tota supellex domestica, & inuitati ad nuptias hospites consperguntur. Postea sponsæ os oblinitur melle & oculi teguntur velamine. quibus sic velatis, ducta ad omnes edium fores, iubetur eas attingere dextroq; pulsare pede. ad singulas fores circumspergitur tritico, filigine, auena, hordeo, pis, fabis, papauere, sequente vno sponsam cum sacco pleno omnis generis frugum. Cumq; eam hic circumspergit, inquit, nihil defuturum sponsæ si religionem coluerit, remq; domesticam ea qua debet diligentia curauerit. His actis auferitur sponsæ velamen ab oculis, & conuiuium celebratur. Similis olim obnubendi ratiocapitis

capitis apud Latinos, nuptæ nuptiarumq; nomen dedit. Vesperii sponsæ ad lectum deducendæ, abscinduntur inter saltandû crines. tum ei à mulieribus imponitur sertum, albo linteolo obvolutum. quod vxoribus gestare licet donec filium pepererint. tãdiu enim se pro virginibus gerunt. ad extremum introducitur in cubiculum: pullataq; & verberata aliarum pugnīs, non iratarum, sed nimia quadam læticia gestientium, in lectum iniicitur sponsq; traditur. tum pro bellarijs afferuntur testiculi caprini vel vrsini, quib. illo nuptiali tempore manducatis, creduntur coniuges fieri fecundi. Eandem ob causam nullum animal castitatum ad nuptias maectatur. Contrà in funeribus hic seruatur à rusticanis ritus: Defunctorum enim cadauera vestibus & calceis induuntur *Parentalia*, & erecta super sellam locantur, quibus assidentes propinqui perpotant ac helluantur. epota verò ceruisia, sit hisce verbis lingua Ruthenica funebri lamentatio: *Ha lele i procz, ti mene vmar! i zati nie miel sz to iesti, abo piti? i procz, ti vmar! ha lele, i zati nie miel* Krasnoie miodzice? i procz, ti vmar! id est, *Hei hei quare tu mihi mortuus es? an non quod comederes vel biberes habuisti? quare mortem obijisti? hei hei mihi, num formosa coniuge caruisti? cur diem obijisti?* Hoc modo lamentantes enumerant ordine omnia externa mortui bona, liberos, oues, boues, equos, anseres, gallinas. ad quæ singula respondent, occinunt hæc nœniam: Cum hæc habueris, quam obrem mortuus es? Lamentatione absoluta, dantur cadaueri munuscula. mulieri fila cum acu: viro linteolum collo eius implicatum. Cum ad sepulturam effertur cadauer, pleriq; equis funus prosequuntur, & ad currum obequuntur, quo cadauer vehitur. Strictiq; gladijs verberat auras, vociferantes, Geigeite begaite pekelle. Eia fugite demones in Orcum. Qui funus mortuo faciunt, nummos proijciunt in sepulchrum, futurum mortui viaticum. panem quoq; & lagenam ceruisiæ plenam, ad caput cadaueris in sepulchrum illati, ne anima vel sitiat vel esuriat, collocat. Vxor verò tam oriente quàm occidente sole super extincti coniugis sepulchrum sedes vel iacens, lamentatur diebus triginta. Cæterum cognati celebrant conuiuia die à funere tertio, sexto, nono & quadagesimo, ad quæ animam defuncti inuitant, precantes ante ianuam. Vbi tacite assident mensæ, tanquam muti, nec vruntur cultris ministrantibus

H

duabus mulieribus, sed absq; cultris, cibumq; hospitibus apponentibus. Singuli verò de vnoquoq; ferculo aliquid infra mensam abijciunt, quo animam pasci credunt, eiq; potum effundunt. Si quid fortè decidat in terram de mensa, id non tollunt: sed defertis, vt ipsi loquuntur animis, quæ nullos habent vel cognatos vel amicos viuos, à quib. excepiantur conuiuio, relinquunt manducandum. Peracto prandio, surgit à mensa sacrificulus, & scopis domum verrens, animas mortuorum cum puluere, tanquam pulices, hec dicens eijcit. *Ieli, pili, dusice, nu ven, nu ven, Edissu inquit, bibissu, anima, ite foras, ite foras.* posthæc incipiunt conuiuæ inter se colloqui & certare poculis, mulieribus viris præbentibus, & viris vicissim illis, seq; inuicem osculantibus. Hæc de parentibus paganorum, quorum & sanctus Augustinus sermone 15. de sanctis meminit: Miror inquit cur apud quosdam infideles hodie tam perniciosus error increuerit, vt super tumulos defunctorum cibos & vina conferant, quasi egressæ de corporib. animæ, carnales cibos requirant. epulas enim & refectiões, caro tantum requirit, spiritus autè & anima ijs non indigêt. Parare aliquis suis charis dicit, quod ipse deuorat, quod præstat ventri, imputat pietati.

DE RELIGIONE ARMENIORVM.

ARMENII à Thaddæo Apostolo, quem Christus ad Abgarum Regem Edeffenorum, vt Eusebius lib. 1. historiæ tradidit, cum epistola ablegauerat, religionem Christianam se didicisse, arcam Noe sua in regione cõsedisse, genusq; humanum in ea propagatũ esse gloriantur: Quod vt verum esse concedamus: fatendum est tamen, quædam illos, vt multos alios, minimè Apostolica in vfu habere, quæ rerum omnium conditio est, vt eæ procedente tempore, à sua origine degenerent atque defleant. Extrat fidei illorum in Deum satis orthodoxa formula, ab Abdia Prætorio Latina facta, Vitebergæ typis edita. Nobis hic sermo est de ijs, qui Leopoli in Russia, vt be regis Poloniae, sedes pridem fixerunt suas. Viri honesti, humani, aperti, generosi, oris liberi, sed tamen cauti, elegantes, mundi, locupletes, vultu nitidi, barbæ nigri, mercimonijs per orientales plagas deducti, in redimendis captiuis Christiani nominis, & dan-

& dandis eleemofynis liberales. habent Leopoli Episcopum : qui Anno nati mundi Seruatoris 1574. cum Constantinopoli efferet, ego cum duobus sacerdotibus (sunt autem sex) de Religione ipsorum collocurus sum. à Papa Romano, inde à temporibus Calixti, nihil accipiunt: nec eum pro capite Ecclesię agnoscunt.

Lingua vernacula, sacra sua obeunt. in liturgia Sacramentum eleuant: idemq; pro viuīs & mortuis Deo offerunt ac in ciborio ægrotorum causa seruant. Processiones, quas vocant, non cum sacramento, sed in memoriam Christi, qui huc atque illuc itabat, faciunt ac retinent. matrimonia sacricolę hisce verbis, *Quos Deus coniunxit, ne homo se iungat*, confirmant.

In templis terrena altaria habent. ad maius versi sese inclinant signoque crucis signant. Liturgias sacerdotes conducti precio, vt conductoris mentio nominatim in eis fiat, celebrant. ante maius altare, itidem vt Russi, vellum nigrum expandunt. vnde ij qui sacris operantur, ad populum prodeunt. prope hunc locum, qui chorus appellatur, mares, fœminę remotius ab eo supplicant: At Russi simul cum mulieribus, imagines vtrique colunt. Armeniorum crebrius quàm Russorum sacerdotes concionantur.

In Sacramento eucharistię, elementa naturas suas amittere negant. intinctum in calice panem similagineum, plebi porrigunt. Aquam vino non miscent. Sacramentum religiosus Russis venerantur: persuasi Christum esse in illo, qualem Maria peperit; incarnatione semel facta, talem naturę diuinę cum humana conjunctionem societatemque esse, vt eę ne tum quoque cum pateretur, separatę fuerint, nec vnquam separari possint. Christum plus quiddam in liturgia pati, quàm in cruce perpassus sit, ex Chrysostomo hauserunt. id autem, corporis eius Sacramentalem fractionem dicunt. Quęrente verò me ex illis, quò id fieret modo, siquidem naturę panis & vini, etiam facta consecratione, immutatę permanerent: vi diuina, respondebāt, cui fides habenda sit. Minus in eo sunt religiosi Russi. quorū sacerdos ex allatis in templum grandib. panibus (adfert autem vnus vir, vel vnum vel duos vel tres, quos plascuras vocant) orbiculum Sacramenti causa excindit, ac consecrat. cuius panis eo excisi modo fit interdum tantus numerus, vt superet capita sumentium abijciaturq;

Oblationes.

à Sacricola mucidus in angulum, aut terra obruatur, vel in alium conuertatur vltum. quod Armenij vehementer improbant. Sunt & ieiunia Armenijs duriora Rufsicis, nam præter diem Mercurij & Veneris, quibus solis leguminibus vescuntur, Rufsii pisces quoq; addentibus, quotannis ter quadraginta dies ieiunant: si est ieiunium dicendum, quotidie semel edere. Mosis ieiunium ante natalem domini, Christi ante pascha, Eliæ ante festum crucis obseruant. Tempia in honorẽ sanctorum edificunt. Beatam Mariam matrem Domini, ita vti alij mortales nascuntur, conceptam natamque esse: sed postea sanctam factam, & vt Dei mater fieret semperque illibata virgo maneret, persuasum habent. Patrem, Filium & Spiritum S. esse Vnum Deum: Spiritum à solo Patre ad Filium, ab hoc ad Ecclesiam procedere ac mitti credunt. Omnia Biblia scripta admittunt. præter quæ, alia quoque multa & Canonem sancti Iacobi, pro Apostolicis ducunt. non potuisse ad nos Occidentales multa ab Orientalibus scripta peruenire, sed apud se plura esse autumant. Baptisma sacrum in nomine Patris, Filij & Spiritus Sancti accipiunt: ad quod infantes admittunt.

Tria concilia approbant, Nicenum, Ephesinum, Constantinopolitanum: ac Chalcedonense reiiciunt.

Sacerdotes illorum quemadmodum Russorum, vxores ducunt. Attamen contenti eleemosynis, nullas possessiones tenent, nec artes mechanicas exercent. Quorum vnus à me de iustificatione hominis apud Deum, rogatus, respondit eam contingere operibus piis, videlicet precibus, ieiunio, eleemosynis, de quibus ipsiusmet Christi in Euangelio Matthæi præcepta exstarent. Eadem de re interrogatus iunior, sed sapientior, id responsi dedit, solum Christum vniuscuiusq; credentis iustitiam esse, tamen homines pietati incumbere debere: vt ex fructib. arbor vel bona vel mala esse cognoscatur. Iidem aiebant se ab Henrico Gallo regere, ducentos florenos annui salarii, ad leuandam inopiam petiisse: quos promissos, clandestinus eius è regno excessus,

(dies fuit vel potius nox 18. Iunij anni 1574.)

non fuit habere.

IOHAN-

IOHANNIS LASICII,
DE INITIO REGIMINIS
STEPHANI REGIS
fortissimi.

AD GENEROSISS. VIRVM.

*D. lo. Gaieroski, Surrogatum & Vicecapitanum
Poznaniensem.*

HENRICO in patriam, morte Fratris cognita, nostris inscijs reuerso, (nox erat 18. Iunij, qua Cracouia excessit) sedecim menses consumti sunt, quibus nobis vanam spem sui reditus faciebat. Tandem indictis Varlauig, Regi constantiori legendo, 8. Nouemb. 1575. comitijs, pars Senatus non exspectato consensu Nobilitatis, cuius est magna apud nos auctoritas, MAXIMILIANVM IMPERATOREM 12. Decemb. pars Nobilitati adhærens, à Germano, metu Turcarum bellum minitantiū abhorrenti, STEPHANVM BATORIVM de Somlio, Voiuodam Transylvaniae Regem perendie pronuntiat. fit contestim ingens dissensio. Sed Equestris Ordinis contentientis, potiores fuere partes. ac dum cunctatur, accitus à suis bonus MAXIMILIANVS, dissidio intestino permotus: aduolat Cracouiam STEPHANVS, longo per Valachiam circuitu facto, 17. Aprilis, 1576. quingentorum ferè equitum Hungarorum, mille peditum iaculatorum comitatu stipatus, vir ad regendam, vel maximam Rempublicam natura factus. Is coronandus Kalend. Maij.

*Duo Reges
creati.*

H 3

*Stephanus
coronatur.*

matrimonium contrahit cum ANNA SIGISMVNDI PRIMI filia, quam CÆSAR ducere non potuit. paucis post horis, diadema Regium ab Episcopo accipit Cuiuiensi, quod Archiepiscopus Gnesnensis cum Cæsare faceret. prius tamen iurat in leges omnium Regni Ordinum, ac in cōmune fœdus, pacis inter dis-sentientes Religione conseruandæ.

*Cæsariani
mutant con-
silia.*

Quarto ab hinc die, legati Lituanorum, Imperatorias partes tuentium auditi. deinde diuersæ factionis senatores, per literas commonēfacti, ut Rege iam Dei voluntate coronato, ea sponte sequerentur consilia, quæ tranquillitatem reipub. adferrent, contraria vitarent. 22. die arcem Landscoronam, præfecturæ Alberti Laski Cæsari addicti, quassatis eius muris, per deditionem capir. 29. Varlauiam iter capessit, ad disturbandum postremum Cæsarianorum concilium, concordie cuiusdam causa ab Archimy-
sta, primas in Regno tenente, indictum. mirabilis tum fuit Cæsaris fautorum ad Regem transitio, & varij redeundi in gratiam modi.

Data omnibus venia. *Quodd in libera Repub. nefas foret non esse libera suffragia.* Deo id beneficium vendicatum, quodd animis incolarum magnopere exasperatis, res ad arma non venit. Varlauiæ Lituanis Rex, & hi vicissim Regi, fidem suam sanctè obstringunt. Tum visa Tikocini SIGISMVNDI AVGVSTI relicta gaza. 26. die mensis Augusti Toroniam venit: penultimo Pruffos ad dandum iusiurandum pellicit: breui post Alberto Fridricho Duce in Prussia hos secuto, soli Dantiscani Cæsari, diutius cæteris adhærentes, debita obsequia negabant; quibus rex, immisis iam ante in territorium illorum cohortibus, non paruum calamitatem intulit.

*Cæsar diem
obit.*

Interim MAXIMILIANVS, loco regni Sarmatici, 12. Octob. cœleste accipit. quæ ipsi dies finem molestiæ attulit ob heroem Batorium, in regno sibi prælatum. Rex prima, sex hebdomadarum comitia, tertio Decemb. absoluit. in quibus vniuersalis expeditio contra quemuis hostem patriæ constituta, bellum aduersus Dantiscanos. 25. Sepemb. Mariæburgiæ, regia sententia per-duelles appellatos, decretum. priuata auxilia à senatoribus promissa.

Vidimus

Vidimus hîc captos ab Hungaris Dantiscanorum Germanos pedites vendi denis florenis, alios pluris vel minoris. Inde Bidgostiam animo in bellum Moscoiticum intento digressus, ductis secum Ferbero & Rosenbergio consulibus, nihil non tentauit, vt Dantiscanum negotium absque Marris alea transigeretur. 25. Ianu. 1577. ad 40. capita petitionis ipsorum clementer respondit, & quæ potuit, concessit. At cum postulata superbiora de singulari in leges illorum iureiurando, & oneribus quibusdam, non expectato Comitiorum generalium tempore tollendis, id impedirent: bello 11. Febru. legitimè denunciato, frangendam esse ciuium mœnibus fidentium contumaciam statuit. Itaq; egressos portis 16. April. permultos, perendie factò conflictu 4. 4. 27. cædit, mille capit. è suis, quorum dux erat Io. Sborouius, solum 58. paulò pluribus sauciis amittit. 19. Maij Synodus Ecclesiasticorum habita Petricouix sancit, Anathema illum esse, & officio beneficioq; omni priuari debere, qui fœdus Interregni tempore 28. Ianuarij 1573. ad Varlauiam, reclamantibus ordine Ecclesiastico, & quibusdam Catholicis politicis, de pace inter Pontificios & Lutheranos perpetuò seruanda initum approbarit, dēfenderit eiq; consenserit. Rex Dantiscanos in proposito persistentes 12. Iunij obsidet. durauit tres menses obsidio, tam obseis (licet fortiter se tuentibus) quàm obsidentibus, non nihil attritis. Tandem per legatos 12. Principum Germaniæ 9. Decembris pace conciliata, oppugnati, imperium regis, leges illorum omnes approbantis, & religionis Lutheraniæ vsum, vt omnibus alijs permittentis, agnoscunt, ducenta & viginti florenorum millia eidem intra quinquennium numerant. nihil in agro illorum erat, quod non miles biennij propemodum spatio corruperit. proinde magno illis isthæc peruicacia, ab irato peccatis Deo immissa, constitit. Deinde Rex, pacato statu Rusiæ, superioribus mēsisbus incursione Tartarorum conturbatæ, 14. Octob. 1578. Leopoli Cracouiâ redit: amicitia cum Danis, Suecis ac vicinis Germanis iungendæ studet. nihil aliud magis animo volens, quàm vt Moscos, Lituaniis iniurios, coërceret. Siquidem hac cōditione Rex creatus, vt à Moscis occupata recuperaret, terminos regni prolataret, & ipse bella gereret.

Bellum Dantiscanum.

Confederatio.

Conditioes Regis creati.

*Polotzco
capit.*

*Initium bel-
li Moscici.*

Inter hæc nouum tribunal, quod regem in bellis occupatum curis leuaret, & Petricouiae maiorum Polonorum causa, & Lublini minorum, voluntate omnium instituitur: & nuncij de tanta strage Moscorum ad Kieffum arcem Liuonicam 24. Octobris, ductore Sapieha, adferuntur, vt in fugam versi, viginti tormenta grandia victori reliquerint. rursùm solum eorundem ad 30. miliaria Germanica, prope Kerepetz & Derpt, duce copiarũ Christophoro Radziuilo, mense Febuario 1579. euastatum, magnam militi prædam peperit. Quocirca Rex, eiusmodi successũ animatus, egressus Cracouia in Lituaniã, Polotzco arcem munitissimam, 30. Augusti hosti adimit. nec maiori negotio capit cæteras, videlicet Crassne, Sitno, Cossian, Turovula, Socol, Suffa, Sieuies, Niscerna. Cæterum, quò vires maiores audendi maiora facinora haberet, reuertit Varsauia ad Comiticia 22. Nouembris, relictis in confinibus Moscicis, cum exercitu Polono, Mielecio Podoliæ Voiuoda: cum Lituanò, Radziuilo Vilnensi itidem Voiuoda, viris expertæ fidei ac virtutis. Venerunt eòdem legati Cæsaris Rudolphi, actum de fœderibus, quæ nobis sunt antiquitus cum familia Austriaca, dimissi voti compotes 21. Ianuarij 1580. Exactò viricim tributo, conscripta sunt 60. amplius selectissimorũ miliaria, æstate ad Czaftnicum, 43. vltra Vilnam miliaribus lustrata. quibus per loca aquosa traducendis, pons est talis fabricatus, qui sex horis cuius fluuiò, 80. nauibus subiectis, imponi, totidemq; tolli potest. hæc nunc copiæ, imperatore Ioanne Zamoiscio, Regni Cancellario litteratissimo, longè lateque effusæ, Moscouiam populantur, erepta fœliciter recuperant, iniurias vlciscuntur. nam res, nec per arbitros decidi, nec per conditiones componi potuit. 14. Martij anni superioris, Mosco pacem per legatos Cracouiam missos, & superbè se gerentes perenti, nunciari Rex iussit. redderet prius oues lupus deuoratas, tum demum pacem speraret. Habes lector pauca de inclyto rege Stephano, felici sydere electo: vt finis præfationi responderet. copiosius hæc, si vita suppetet, singulari scripto persecuturi.

F I N I S.

